

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

STUDIMET PASDIPLOMIKE – CIKLI I DYTË

TEZA:

VRASJA E JAMAL AHMAD KHASHOGGI DHE SHKELJA E KONVENTËS SË VJENËS PËR MARRËDHËNIET
KONSULLORE

KANDIDATI:

Amella Bashoviq

MENTORI:

Prof. Dr. Agron Rustemi

Shkup, Maj 2021

PËRMBAJTJA

1. ABSTRAKTI.....	6
1.1 ABTRACT.....	7
1.2 АБСТРАКТ	8
2. HYRJE.....	9
2.1 Lënda e hulumtimit.....	12
2.2 Qëllimet e hulumtimit.....	13
2.3 Hipotezat.....	13
2.4 Metodologjia e hulumtimit.....	14
2.5 Rëndësia e punimit	15
KAPITULLI I Jamal Khashoggi.....	16
1.1 Kush është Jamal Khashoggi?.....	16
1.2 Jeta private dhe profesionale e Jamal Khashoggit.....	18
1.3 Ndikimi i Khashoggi-t në Arabinë Saudite, Lindjen e Mesme dhe në nivelin global	20
KAPITULLI II Vrasja e Jamal Khashoggit.....	36
2.1 Vrasja e Jamal Khashoggit.....	36
2.2 Hetimet	42
2.3 Ngjarjet dhe pasojat e vrasjes së Khashoggit	48
KAPITULLI III Imuniteti diplomatik dhe Konventa e Vjenës për Marrëdhënie Konsullore.....	52
3.1 Imuniteti konsullor, paprekshmëria dhe të Drejtat e Njeriut për Jetën në rastin e Khashoggit	52
3.2 Shkelja e Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore në rastin e Khashoggit	66
PËRFUNDIMI	70
BIBLIOGRAFIA.....	73

Lista e shkurtesave

CCTV - Televizion me qark të mbyllur

CIA – Agjencia Qendrore e Inteligjencës (SHBA)

DUDNJ – Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut

KB- Kombet e Bashkuara

KBG - Këshillimi për Bahskëpunimin e Gjirit

KEDNJ- Konventa evropiane për të drejtat e njeriut

KPDKGJ – Komventa për parandalimin dhe denimin e krimit të gjenocidit

KVMD - Konventa e Vjenës për Marrëdhënie Diplomatike

KVMK - Konventa e Vjenës për Marrëdhënie Konsullore

MbS – Mohamma bin Salman

MIT – Organizata Kombetare e Inteligjencës (Turqi)

MPJ – Ministria e Punëve të Jashtme

NSA – Agjencia Kombëtare e Sigurisë (SHBA)

OKB – Organizata e Kombeve të Bashkuara

SHBA – Shtetet e Bashkuara të Amerikës

1. ABSTRAKTI

Jamal Ahmad Khashoggi konsiderohet si një gazetar me ndikim më të madh në Arabinë Saudite, në Lindjen e Mesme si dhe në botën perendimore për shkak të opinionit dhe qëndrimit të tij.

Nga viti 2017 është bërë kritik i ashpër i qeverisë saudite e veçanërisht ndaj Presidentit Trump dhe tërhoqi vëmendje si në botën lindore ashtu edhe në botën perendimore. Ky qëndrim dhe kjo kritike e Khashoggit nuk i pëlqeu aspak Princit të Kurorës Mohammad bin Salman¹, që mëvonë rezultoi me vrasjen në Konsullatën e Arabisë Saudite në Stamboll me 02 Tetor 2018.

Vrasja e Jamal Khashoggi tronditi botën si dhe komunitetin diplomatik për shumë arsye. Disa nga ato arsye janë qëllimi i vrasjes, personat dhe urdhrat e vrasjes, mënyra dhe detajet e vrasjes, vendi i vrasjes si dhe perspektiva e së drejtës ndërkombëtare. Kjo çështje ka ngritur shumë çështje të tjera dhe debatohet gjerësisht në nivelin global edhe pse dëshmitë tashme janë të siguruara.

Në tezën time të master-it kam shtjelluar një temë majftë komplekse, e cila është e ndarë në tri pjesë. Pjesa e parë e temës flet për Jamal Khashoggin në përgjithësi, respektivisht për jetën e tij personal dhe profesionale, si dhe për ndikimin e tij. Pjesa e dytë e prek vetë aktin vrasjës, hetimet e bëra kryesisht nga autoritetet turke dhe inteligjencën amerikane, si dhe ngjargjet dhe pasojat e hetimit dhe të vrasjës. Pjesa e tretë është pjesë kryesore e kësaj teme dhe e flet për imunitetin konsullor dhe shkeljen e Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore në rastin e Khashoggit.

Fjalët kyçe: Khashoggi, Princi i Kurorës, vrasja, hetimet, Konventa e Vjenës për Marrëdhënie Konsullore, shkelje

¹ <https://www.businessinsider.com/why-jamal-khashoggi-left-saudi-arabia-writing-ban-2018-10> (datë 03.02.2021)

1.1 ABTRACT

Jamal Ahmad Khashoggi is considered one of the most influential journalists in Saudi Arabia, the Middle East and the Western world because of his opinion and attitude.

Since 2017, he has become a fierce critic of the Saudi government, especially President Trump, and has attracted attention in both the Eastern and Western worlds. This attitude and this criticism of Khashoggi did not please the Crown Prince Mohammad bin Salman at all, which later resulted in the assassination at the Consulate of Saudi Arabia in Istanbul on October 2, 2018.

The assassination of Jamal Khashoggi shocked the world as well as the diplomatic community for many reasons. Some of those reasons are the purpose of the murder, the persons and orders of the murder, the manner and details of the murder, the place of the murder as well as the perspective of international law. This issue has raised many other issues and is widely debated globally even though evidence is already provided.

In my master thesis I have elaborated on a rather complex topic, which is divided into three parts. The first part of the topic talks about Jamal Khashoggin in general, respectively about his personal and professional life, as well as his influence. The second part touches on the act of murder itself, the investigations carried out mainly by the Turkish authorities and the American intelligence, as well as the events and consequences of the investigation and the murder. The third part is the main part of this topic and talks about consular immunity and the violation of the Vienna Convention on Consular Relations in the case of Khashoggi.

Keywords: Khashoggi, Crown Prince, murder, investigations, Vienna Convention on Consular Relations, violation

1.2 АБСТРАКТ

Аламал Ахмад Хашоги се смета за еден од највлијателните новинари во Саудиска Арабија, Блискиот исток и западниот свет поради своето мислење и став.

Од 2017 година тој стана жесток критичар на саудиската влада и особено на претседателот Трамп и привлече внимание и во источниот и западниот свет. Овој став и оваа критика кон Хашоги воопшто не му се допадна на престолонаследникот Мохамад бин Салман, што подоцна резултираше со атентат во Конзулатот на Саудиска Арабија во Истанбул на 2 октомври 2018 година.

Атентатот врз Јатамал Хашоги го шокираше светот, како и дипломатската заедница од многу причини. Некои од тие причини се целта на убиството, лицата и наредбите на убиството, начинот и деталите за убиството, местото на убиството, како и перспективата на меѓународното право. Ова прашање покренало многу други прашања и на глобално ниво се дискутира широко, иако доказите веќе се обезбедени.

Во мојот магистерски труд разработив прилично сложена тема, која е поделена на три дела. Во првиот дел од темата се зборува за Јатамал Хашогин воопшто, соодветно за неговиот личен и професионален живот, како и за неговото влијание. Вториот дел се однесува на самиот чин на убиство, истрагите што ги вршат главно турските власти и американските разузнавачи, како и настаните и последиците од истрагата и убиството. Третиот дел е главниот дел од оваа тема и зборува за конзуларниот имунитет и кршењето на Виенската конвенција за конзуларни односи во случајот Хашоги.

Клучни зборови: Хашоги, престолонаследник, убиство, истраги, Виенска конвенција за конзуларни односи, повреда

2. HYRJE

Jamal Ahmad Khashoggi, i lindur me 13 Tetor të vitit 1958 në Medina të Arabisë Saudite, u konsiderua nga qeveria e vendit të tij si disident sepse ishte një kritik i hapur i qeverisë së Arabisë Saudite. Ai ishte një gazetar dhe autor i njohur për komunitetin arabo-folës, kolumnist në The Washington Post, menaxher i përgjithshëm dhe kryeredaktor i Al-Arab News Channel, gazetar me bazë në SHBA dhe në të vërtetë askush nuk e njohte mirë atë në të gjitha aspektet e tij të jetës.

Se si askush nuk e njohte mirë z. Khashoggin e kishte potencuar edhe Agnes Callamard, raportuesja speciale e OKB-se për ekzekutimet jashtëgjyqësore e cila në qershor të vitit 2019 deklaroi: “Zt. Khashoggi ishte një njeri kompleks, e kishte një jetë të ndarë, e mbase ishte e nevojshme të ishte kështu, dhe askush nuk pretendon ta ketë njohur atë në të gjitha dimensionet e jetës së tij” (Rugman 2019: 104).

Gazetari arab 60 vjeçar përveç jetës publike, ai kishte edhe jetën private që e ndante tani me të fejuarën e tij turke, zonjën Hatice Cengiz. Lidhja që Khashoggi kishte me të fejuarën e tij, e vendoste atë në lidhje me të dy shtetet. Në mënyrë që ai të martohet me të fejuarën e tij Hatice Cengiz, Jamal Khashoggi duhej të merrte një dokument që vërtetonte se ai ishte i divorcuar dhe nuk kishte asgjë që të pengonte bashkimin zyrtar të tyre.

Meqenëse martesë ishte planifikuar të bëhej në Stamboll brenda pak ditësh, Konsullata Saudite më e afërt ku Khashoggi mund të merrte këtë dokument ishte Konsullata Saudite në Stamboll. Vizita e tij e parë, e që ishte e papritur për Konsullatën, ishte më 28 shtator të vitit 2018. Dyshohet që Konsullata Saudite në Stamboll nuk ishte e gatshme “t’ia siguronte” dokumentin e kërkuar në po të njëjtën ditë. Kështu që atij iu kërkua që ta vizitonte Konsullatën ndonjë ditë tjetër dhe kështu iu caktua termini për pasditen e hershme në 2 tetor 2018.

Siç ishte caktuar termini nga stafi i Konsullatës, Khashoggi kishte mbërritur në Konsullatën Saudite në 2 Tetor 2018 pak para orës 13:00 për të marrë dokumentin e tij të kërkuar. Sipas dëshimve të ofruara deri më tani, ato tregojnë që zt. Khashoggi hyri

brenda në Konsullatë por nuk doli jashtë saj. Ai nuk e kishte idenë se në vend që të paisjet me dokumentin e kërkuar do të merrej në pyetje, do të torturohej, vritej dhe copëtohej brenda Konsullatës.

Në anën tjetër, me 21 Qershor 2017, 32 vjeçari Mohammad bin Salman, i njohur si MBS, u emërua si Princ i Kurorës i Arabisë Saudite. Ai është shumë i njohur për ndryshimet dhe reformat e bëra në Arabinë Saudite. MBS është i njohur gjithashtu për anën e tij të errët dhe një nga kritikët e tij të shumtë dhe të hapur ishte edhe Jamal Khashogi. Në anën tjetër, me 21 Qershor 2017, 32 vjeçari Mohammad bin Salman, i njohur si MBS, u emërua si Princ i Kurorës i Arabisë Saudite.

Ai është shumë i njohur për ndryshimet dhe reformat e bëra në Arabinë Saudite. MBS është i njohur gjithashtu për anën e tij të errët dhe një nga kritikët e tij të shumtë dhe të hapur ishte edhe Jamal Khashogi. Sidoqoftë, ideja e MBS ishte që të eliminojë çdo kërcënim të mundshëm ndaj personalitetit të tij, fronit të tij ose Arabisë Saudite. Sa më shumë që MBS po i eliminonte armiqët e tij, aq më i fuqishëm bëhej, derisa arriti të bëhej personaliteti më i fuqishëm dhe jo vetëm i vendit të tij, por i tërë rajonit e edhe në skenën ndërkombëtare.

Pavarësisht fuqisë që MBS posedonte, siç edhe është cekur më lartë ai kishte edhe kritikues të mëdhenjë të mënyrës së veprimit. Pikërisht për këtë çështje, kolumnisti i Washington Post David Ignatius shkroi më 26 tetor të vitit 2018². Ai rrefeu një mendim në mënyrë të përgjithshme rreth frikës së MBS nga Jamal Khashoggi dhe ndër të tjera ai përmendi edhe disa arsytet të listuara më poshtë:

- Khashoggi ishte gazetar këmbëngulës dhe sfidues
- Khashoggi e kishte mendimin e pa censuruar
- Khashoggi nuk mund të kontrollohej ose frikësohej

Khashoggi nuk i morri parasysh vijat e kuqe të Mbretërisë.

Sidoqoftë, tetori i vitit 2018 është momenti kur vrasja e Khashoggi-it mori një kthesë tjetër të papritur për shumë arsye. Ndër arsytet më të rëndësishme që vlen të përmendet stili i udhëheqjes politike të Arabisë Saudite, Princi i Kurorës Mohammad Bin Salman konsiderohej i

² https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/let-jamal-khashoggi-be-a-beacon-of-light-even-in-death/2018/10/25/94249cce-d896-11e8-aeb7-ddcad4a0a54e_story.html (datë 03.02.2021)

akuzuari kryesor për vrasje³ sipas raportit të CIA's publikuar me 11 Shkurt 2021. E për këtë arsye, komunitetit diplomatik shkaktoi reagime të ndryshme nga shtetet anëmbanë botës. Ekzistojnë tre arsye kryesore të mundshme që ia vlen të përmenden se përse Khashoggi u josh në Konsullatë për t'u vlarë:

1. Arabia Saudite kishte një mendim se ata nuk mund të kapeshin
2. Khashoggi mund të vritej pa u ndëshkuar
3. Autoritetet turke nuk mund të hyjnë në Konsullatë pa lejen paraprake të Arabisë Saudite.

Mirëpo komunikimi në mes të Konsullit Saudit në Stamboll dhe Qeverisë Saudite ishte në rrezik: operacioni special për të eliminuar një disident nuk ishte planifikuar dhe ekzekutuar siç duhet për shkak të kufizimeve kohore. Në një anë rrjeti i Khashoggi ishte shumë i fortë sa që zhdukja e tij nuk mund të mbahej si një akti i papërmendur, siç kishte menduar Princi i Kurorës i Arabisë Saudite, Mohammad bin Salman. Ndërsa në anën tjetër, Princi i Kurorës u shlirua sepse një nga kritikët e tij kryesor dhe disidenti Saudit ishte jashtë "listës së tij të armiqve". Pas zhdukjes së Khashoggit, qeveria e Arabisë Saudit ka dal me deklaratë me 7 tetor 2018 nëpërmjet të së cilës mohojnë përfshirjen në zhdukjen e Khashoggit, veçanërisht pasi zyrtarët turq raportuar përfundimisht se ai u vra. Më vonë, qeveria e Arabisë Saudite doli edhe me disa deklarata të tjera që kundërshtuan me njëra – tjetrën. Princi i Arabisë Saudite nuk priste që kjo çështje do të ndërkombëtarizohej për një kohë mjaftë të shkrutër dhe aq më pak që të konsiderohej si hakmarrje politike. Pasi vrasja u confirmua nga qeveria e Arabisë Saudite, shumë persona reaguan, e ndër ta ishte edhe Presidenti i SHBA-ve Donald Trump i cili e përshkroi vrasjen si "fshehjen më të keqe që kam parë ndonjëherë". Vrasja e Khashoggi është dënuar ndërkombëtarisht dhe shkaktoi një krizë diplomatike në mes të Arabisë Saudite dhe aleatëve të saj, duke përfshirë këtu edhe Shtetet e Bashkuara të Amerikës⁴.

³ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46245167> (datë 03.02.2021)

⁴ <https://www.politico.eu/article/jamal-khashoggi-diplomatic-crisis-spotlights-saudi-arabias-spending-in-washington/> (datë 03.02.2021)

2.1 Lënda e hulumtimit

Jamal Ahmad Khashoggi konsiderohet si një person me ndikim më të madh në Arabinë Saudite dhe Lindjen e Mesme për shumë arsye, ndër të tjera për shkak të lidhjeve të tij me familjen mbretërore, për shkak të natyrës së tij të punës dhe rrjetit mediatik/gazetar si dhe aftësive. Arritjet dhe fuqia e tij në fund nuk rezultoi në mbështetje sidomos nga vendimmarrësit e paaftë dhe kishte përpjekje për manipulim që rezultoi në vrasjen e Khashoggi në një mënyrë amatore në Konsullatën e Arabisë Saudite në Stamboll, ndodhur në 02 Tetor 2018.

Ky rast mori vëmendje të veçantë të mediave të cilat luajtën një rol të rëndësishëm në sjelljen e kësaj çështje në tryezën e aktorëve më të rëndësishëm dhe më të rëndësishëm global. Pas vrasjes së tij, Jamal Khashoggi në Arabinë Saudite konsiderohet jozyrtarisht nga Shtëpia e Saudit si një "kafshë e flijuar" ndërsa revista javore amerikane Time Magazine e shpalli atë një "Kujdestar të së vërtetës" dhe personin e vitit 2018.

Vrasja e Jamal Khashoggi tronditi botën si dhe komunitetin diplomatik për shumë arsye. Disa nga ato arsye janë qëllimi i vrasjes, personat dhe urdhrat e vrasjes, mënyra dhe detajet e vrasjes, si dhe vendi i vrasjes. Kjo çështje ka ngritur shumë çështje dhe debatohet gjerësisht në nivelin global.

Qëllimi i kësaj teze është të dijë dhe analizojë kush ishte Jamal Khashoggi, ndikimin e tij në Arabinë Saudite dhe arenën ndërkombëtare, qëllimin dhe mënyrën e vrasjes së tij, dhe në fazën e fundit analiza e shkeljeve të Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore.

Në fund të kësaj teze, shkeljet diplomatike dhe konsullore në rastin e vrasjes së Jamal Khashoggi do të diskutohen plotësisht.

2.2 Qëllimet e hulumtimit

Qëllimi i kësaj tezës së Masterit është të reflektojë në rastin e Jamal Khashoggi në tërësi, me theks të veçantë në analizimin e vrasjes dhe shkeljeve të Konventave të Vjenës mbi Marrëdhënie Konsullore.

Në fillim të kësaj teme do të trajtoj disa aspekte të zgjedhura të jetës profesionale dhe personale të Jamal Khashoggi. Arsyeja e vizitës së tij në Konsullatën Saudite në Stamboll, vrasja (mënyra, arsyet e mundshme dhe pasojat), imuniteti diplomatik dhe shkeljet e Konventave të Vjenës mbi Marrëdhëniet Diplomatike dhe Konsullore në rastin e Khashoggi gjithashtu do të trajtohen ku fokusi kryesor i përpjekjes kërkimore është vrasja e Jamal Khashoggit dhe shkelja e të drejtës ndërkombetare, veçanërisht shkelja e Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore. Në fund të kësaj teze, do të vu në pah përfundime praktike të çështjes që synojnë të pasurojnë teorinë dhe praktikën diplomatike dhe konsullore.

Përveç aspekteve teorike të Arabisë Saudite dhe politikës së saj, imunitetit diplomatik dhe konsullor, paprekshmërisë dhe të drejtave të njeriut për jetën dhe shkeljeve të Konventave të Vjenës mbi Marrëdhënie Konsullore. Qëllimi tjetër i rëndësishëm është mendimi, konsultimi dhe ekspertiza nga diplomatë dhe ekspertë të fushave të ndryshme përkatëse për vrasjen e Jamal Khashoggi që e ndihmon në ndërtimin e kësaj teme.

2.3 Hipotezat

Në këtë tezës të masterit pretendoj të i diskutojmë këto hipoteza:

Hipoteza kryesore:

1. Jamal Khashoggi ishte personalitet me ndikim i cili rrezikonte fuqinë dhe autoritetin e Princit të Kurorës të Arabisë Saudite, Mohammad bin Salman.
2. Khashoggi, në Arabinë Saudite konsiderohet si "kafshë e flijuar" dhe u ekzekutua për të mos rrezikuar vendimet e marra nga Shtëpia e Saudit.
3. Kjo vrasje gjithashtu ishte e motivuar dhe e mbështetur nga interesat politike.

4. Vrasja e Jamal Ahmad Khashoggi ishte një shkelje flagrante e ligjit bazë diplomatik dhe konsullor dhe fakti që vrasja u ekzekutua brenda ambienteve të konsullatës do të thotë shkelje e ligjit konsullor.
5. Ky rast ka fituar vëmendje të jashtëzakonshme në nivelin global dhe merret me aspektet diplomatike, të sigurisë, ligjore, politike, financiare, media dhe të drejtave të njeriut.

Përfundimet e studimeve dhe analizave empirike do të tregojnë për rezultatin përfundimtar të hipotezave të paraqitura.

2.4 Metodologjia e hulumtimit

Ky hulumtim do të përdorë të dhëna nga burimet primare dhe sekondare, respektivisht të dhëna nga Konventa e Marrëdhënieve Konsullore të Vjenës, Akti për të drejtat e Njeriut, Protokoli i Minesotës, Karta arabe për të drejtat e njeriut, raporti i raportueses speciale të OKB-së, libra të botuara, dokumente zyrtare të ndryshëm, artikuj të ndryshëm, të dhëna nga interneti, si dhe këshilla të marra nga ekspertë të fushave përkatëse.

Si metoda kryesore të përdorura gjatë këtij punimi numërojmë:

1. *Metoda përshkruese* përmes të cilave hodhem një veshtrim mbi *vrastjen e Khashoggit, hetimin, ngjarjet dhe pasojat e vrasjes*.
2. *Metoda e analizës* përmes ligjeve ndërkombëtare, raporteve të ndryshme zyrtare, artikujt e mediave për vrasjen e Khashoggit, shkeljet ligjore, si dhe analizën e shkurter e qendrimit të shteteve të implikuara në këtë rast. Kjo metodë do të kontribuojë pasi do të ve në pah disa njohuri të rëndësishme se pse kjo çështje e ndërlikuar konsiderohet e rëndësishme, në veçanti kur janë shkelur ligjet më të rëndësishëm ndërkombëtare.
3. *Metodat e induksionit dhe të zbritjes* - këto metoda do të përdoren për të arritur në përfundime dhe rekomandime të çështjes, duke filluar me detaje mbi çështjen në fjalë dhe duke identifikuar disa detaje të panjohura bazuar në artikuj të mediave që i publikojnë faktet që dihen përgjithësisht ose bazuar në diçka që supozohet.

2.5 Rëndësia e punimit

Arsyeja kryesore pse kjo tezë është e rëndësishme është sepse kjo çështje është e kohëve të fundit dhe konsiderohet si komplot famëkeq dhe i egër i vrasjeve në ambientet diplomatike dhe në sferën diplomatike në përgjithësi. Ndërsa janë bërë shumë studime mbi abuzimin e imunitetit diplomatik dhe sistemit diplomatik, shkelje të konventave diplomatike dhe konsullore që përqendrohen në paprekshmërinë e ambienteve të misionit, ka shumë pak studime ose pothuajse asnjë studim të thelluar të bërë mbi vrasjen famëkeqe të Jamal Ahmad Khashoggi si një tërësi dhe duke e analizuar atë nga shumë këndvështrime.

Kjo temë, ndër të tjera, trajton çështje të tilla si mënyra e kryerjes së atentatit, arsyeja e saj, pasojat, shkelja e konventave diplomatike dhe konsullore dhe lufta për pushtet e Princit të Kurorës të Arabisë Saudite Mohammed bin Salman, i njohur si MBS.

Princi i Kurorës i Arabisë Saudite Mohammed bin Salman konsiderohet dhe mbahet përgjegjës si kërkuesi kryesor për vrasjen nga aktorët kryesorë dhe shumica e aktorëve të rëndësishëm global. Prandaj, Princi i Kurorës bin Salman lufton me fuqinë në nivelin global, por më e rëndësishmja me shtetin turk, në njërin anë. Ndërsa është në anën tjetër, Arabia Saudite përdor Shtetet e Bashkuara një "kartë xhokeri" për disa arsye, domethënë për mbështetjen, fuqinë dhe bashkëpunimin financiar.

Në teori, kjo tezë mund të zbatohet për komunitetin diplomatik në mënyrë që të shmangët abuzimi i imunitetit diplomatik dhe paprekshmëria e ambienteve diplomatike dhe konsullore. Ai gjithashtu do të sjellë pasqyrime shtesë të praktikës diplomatike dhe konsullore. Meqenëse vështirë se ka studime të këtij lloji, kjo është një tezë jashtëzakonisht praktike.

KAPITULLI I: JAMAL KHASHOGGI

1.1 Kush është Jamal Khashoggi?

Jamal Khashoggi lindi në Medinë me 12.10.1958 dhe njihej si një mysliman i vëmendshëm. Gjyshi i tij Muhamed Kaşıkçı ishte me origjinë turke i cili erdhi në Arabinë Saudite dhe u martua me një femër Saudite. Gjyshi u tij ishte mjeku personal i themeluesit të Mbretërisë së Arabisë Saudite, Mbretit Abdulaziz al Saud. Jamal Khashoggi po ashtu ishte kushëri i tregtarit të armëve saudite të profilit të lartë Adnan Khashoggi dhe Dodi al – Fayed (producent i filmit dhe partner i Princeshes së Uellsit, Diana).

Para vrasjes së tij në Turqi, Jamal Khashoggi jetonte në SHBA si banor i saj pasi ishte në mërgim të vetë-imponuar në SH.B.A. që nga viti 2017. Ai diplomoi në fushën e gazetarisë në 1983 në Universitetin Shtetëror Indiana të Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

Një fakt interesant që vlen të përmendët është se Khashoggi ka qene mjaft i afërt me Osama bin Ladenin⁵, themeluesin e al-Qaeda i cili është vrarë nga forcat Amerikane në Pakistan me vitin 2011. Ata të dy u takuan në fillim të viteve 1980 kur u bënë anëtarë të Vëllazërisë Myslimane (Muslim brotherhood). Khashoggi u tërhoq nga vëllazëria ndërsa bin Laden u bë shumë radikal. Khashoggi e intervistoi Bin Laden disa herë, por edhe ishte kundër bin Laden në të qenurit aq radikal, e mu për këtë arsye ai u përpoq ta bindte atë të hiqte dorë nga dhuna. Kur bin Laden u vra, Khashoggi haptazi mbajti zi për mikun.

Gazetari Khashoggi u martua të paktën tre herë. Fillimisht u martua me Rawia al –Tunisi dhe nga kjo martesë kanë lindur dy djem dhe dy vajza. Ndersa martesën e dytë e kishte me Dr. Alaa Nassif. Kurse lidhja e tij e tretë ishte me Hanan el –Atr dhe ata u martuan⁶ në qershor 2018 në Virxhinia. Mirëpo kjo martesë dhe e gjithë ceremonia u mbajt e fshehtë, dhe në realitet kjo martesë nuk ishte formalizua në menyrë ligjore. Në periudhën e vrasjes, Khashoggi po planifikonte të martohej me Hatice Cengiz një vajzë 36 vjeçare, kandidate për doktoraturë të

⁵ <https://globalnews.ca/news/4545784/jamal-khashoggi-osama-bin-laden/> (datë 03.02.2021)

⁶ https://www.washingtonpost.com/world/national-security/woman-says-she-married-khashoggi-in-ceremony-kept-secret-from-his-fiancee-and-some-in-his-family/2018/11/16/8cde0a6c-e9cc-11e8-a939-9469f1166f9d_story.html (datë 03.02.2021)

studimeve të Gjirit në Universitetin në Stamboll, të cilën e takoi vetëm disa muaj më parë në një konferencë shkencore të mbajtur në Stamboll.

Khashoggi filloi karrierën e tij në fillim të viteve 1980 në një librari. Më pas ai u bë reporter për gazetën Saudi Gazette në gjuhën angleze. Ai vazhdoi të punonte për disa gazeta arabe dhe si korrespondent i huaj që mbulonte Afganistanin, Algjerinë, Sudanin dhe Lindjen e Mesme gjatë viteve 1990-ta. Pastaj është emëruar si zëvendës kryeredaktor i Arab News, nga viti 1999 deri në vitin 2003. Ai u emërua kryeredaktor i gazetës Al Watan në 2003 por këtë pozite e mbajti vetëm dy muaj për shkak të shkarkimit të tij.

Me 1 shkurt 2015 ai u caktua si menaxher i përgjithshëm i një kanali të ri arab 24-orësh të lajmeve Al-Arab në Manama, Bahrein. Qeveria urdhëroni që të mbyllet më pak se 11 orë pas lansimit të këtij kanali dhe shkak ishte një interviste me një udhëheqës të opozitës.

Pas kësaj, Khashoggi u bë këshilltar për media i Princit Saudit Turki bin Faisal, ish-shefi i Drejtorisë së Përgjithshme të Inteligjencës së Arabisë Saudite që shërbeu si ambasadori Saudit në Uashington nga 2005 deri në fund të 2006. Qeveria Saudite në fund të vitit 2016, e ndaloj Khashoggin që të publikoj shkrimet e tij në Twitter për shkak kritikave të tij të ashpra ndaj qeverisë amerikane dhe ndaj Presidentit Trump⁷. Qeveria gjithashtu bëri presion që të anluoj kolumnen e tij në al – Hayat Media Center, e cila e kishte zyrën kryesore në Siri, pasi që kishte shkruar pralajmërime kundër mbeshtetjs së Trumpit. Në shtator të vitit 2017 Khashoggi u largua nga Arabia Saudite dhe u shpërngul në Virxhinia të shteteve të Bashkuara të Amerikës, ku bëhet një kolumnist kontribues në Washington Post. Në kolumnën e tij të parë, ai shpjegon se ai dhe disa të tjerë kishin shkuar në mërgim të vetë-imponuar sepse kishin frikë se mos arrestoheshin në Arabinë Saudite. Në mënyrë që Khashoggi të kontribonte për ndryshimet substaciale që ai i konsideronte të nevojshme për vendin e tij, në vitin 2018 e themeloi një parti të re politike të quajtur "Demokracia për Botën Arabe Tani"⁸. Kjo parti e re politike kishte për qëllim që të mbështeste fitimet islamike në zgjedhjet demokratike në të gjithë rajonin. Makthi i Princit të Kurorës për një opozitë politike islamike të udhëhequr nga Khashoggi po bëhej realitet dhe nuk u prit mirë nga ana e tij.

⁷ <https://www.businessinsider.com/why-jamal-khashoggi-left-saudi-arabia-writing-ban-2018-10> (datë 03.02.2021)

⁸ <https://dawnmena.org/> (datë 03.02.2021)

1.2 Jeta private dhe profesionale e Jamal Khashoggi

Jamal Khashoggi mund të përshkruhet nga këndvështrime të ndryshme, mirëpo as një këndvështrim nuk mund të jetë i plotë pasi që jeta e tij nuk ishte edhe aq e njohur për publikun, përfshirë ketu edhe rrethin e tij të gjerë.

Ai njihej të ishte një gazetar i shquar saudit si dhe një kritik i shquar i qeverisë saudite dhe kritik i Princit të ri të kurorës. Kjo pavarësi gazetareske e Khashoggit ishte problem serioz për Princin e Kurorës dhe për këtë arsye ai u konsiderua nga qeveria Saudite si një tradhtar e disident. Ai u vra dhe u copëtua më 02.10.2018 në Konsullatën e Arabisë Saudite në Stamboll. Anipse, në vitin 2018, përplotë 99 gazetarë u vranë në të gjithë botën dhe se po ky vit konsiderohet si viti më vdekjeprurës i regjistruar ndonjëherë sa i përket vrasjeve kundrejt gazetarëve, zhdukja misterioze, komploti, vrasja dhe tendenca rreth Khashoggit mori vëmendje jashtëzakonisht të madhe dhe të papritur në nivelin global. Shefi ekzekutiv i gazetës e karakterizoj rrëmbimin e Khashoggit si "akt më i shturur dhe shtypës ndaj gazetarit në historinë moderne".

Vrasja e Khashoggit tërhoqi vëmendjen e botës, kryesisht për shkak të detajeve tronditëse që u shpalosën pas hetimeve të bëra nga Turqia dhe SHBA. Gjithashtu u jetësuan shqetësimet kryesore të kohës moderne: çfarë ndodh kur "shteti i bazuar në sundim të ligjit" nuk respektohet, kur parimet themelore me të cilat shtetet kombe supozohet të veprojnë nuk merren parasysh, kur një idhtar i lirisë së fjalës vritet në një vend të sigurt, të garantuar dhe në shkallë tronditëse dhe përfundimisht ky akt të kryhet në këtë mënyrë vetëm që mos të ndëshkohet.

Kështu që, Khashoggi u vra dhe më vonë trupi i tij u copëtua dhe u shpërbërë ose më mirë të themi u zhduk nga një grup operativësh sauditë me 2 tetor 2018.

Si vazhdim i kësaj ngjarje tronditëse, disa javë më vonë Arabia Saudite mohoi çfarëdo lloj përfshirje apo edhe çfarëdo lloj të njohurive paraprake për një komplot të tillë nga ana e familjes mbretërore në rastin e lartëcekur. Sido që të jetë, më vonë po ajo qeveri e pranoi se Khashoggi ishte vrarë në konsullatën e Arabisë Saudite në Stamboll. Pas pothuajse një viti, në

shtator 2019, Princi i Kurorës Mohammed bin Salman plotësisht e pranoi përgjegjësinë për vrasjen, por mohoi që ta kishte urdhëruar atë.

Sidoqoftë, Turqia ishte e përfshirë shumë në hetimin e kësaj vrasje dhe përfundimisht akuzoi 20 persona si në cilësinë e të dyshuarve. Prokurorët thanë se një aktakuzë e ngritur nga qeveria Turke, kundër ish-zëvendës shefit të Inteligjencës Saudite Ahmad Asiri dhe ish ndihmësin mbretëror Saud al-Qahtani në cilësinë e nxitjësve të vrasjes.

Në anën tjetër, në mënyrë që të largonte sadopak dyshimet rreth përfshirjes së familjes mbretërore, Arabia Saudite ishte e detyruar të hetojë këtë rast dhe të shqiptojë dënime në mënyrë që të "kënaqë" drejtësinë për të gjithë. Disa nga dënimet u shpallën në dhjetor të vitit 2019 dhe janë si në vijim:

- 5 persona u dënuan me vdekje nga Gjykata Penale e Riadit për "kryerje dhe pjesëmarrje të drejtpërdrejtë në vrasjen e viktimës",
- 3 persona u dënuan me gjithsej 24 vite burgim për "fshehje të këtij krimi dhe shkelje të ligjit",
- 3 persona u shpallën të pafajshëm, duke përfshirë edhe ish-zëvendës shefin e inteligjencës së Arabisë Saudite, Ahmad Asiri,
- Saud al-Qahtani, një ish këshilltar i lartë i Princit të Kurorës Mohammed, u hetua nga prokuroria publike saudite por nuk u akuzua.

1.3 Ndikimi i Jamal Khashoggi-t në Arabinë Saudite, Lindjen e Mesme dhe në nivelin global

Khashoggi kishte ndikim të madh në Arabinë Saudite, në Lindjen e Mesme dhe në nivelin global për shkak të aftesisë profesionale, informacioneve si dhe për shkak të guximit për t'u shprehur haptazi për çështjet kritike në vend. Khashoggi, i cili punonte si ndihmës i afërt i ish-shefit të inteligjencës mbretërore, ka qënë zëri kryesor i gazetave të shquara të vendit. Ai filloi karrierën e tij si gazetar në vitet 1980-ta. Në fillim të viteve 2000-ta filloi të degjohej zëri i tij me anë të kritikave të tij të ashpra dhe direkte kryesisht kundër regjimit saudit.

Kritikat e Khashoggit për politikën e Arabisë Saudite kanë të bëjnë me:

➤ *Doktrinat strikte vehabiste dhe të drejtat e grave*

Vehabizmi është lëvizje fetare islamike e cila është mjaft e rreptë në sjelljen islamike dhe është formë e sponsorizuar nga shteti e Islamit Suni në Arabinë Saudite. Siç shpjegoi Khashoggi në kolumnen e tij të 3 Prillit 2018 për Washington Post, qasjet e reja ndaj mendimit dhe ligjit islam u mirëpritën në Arabinë Saudite gjatë viteve 1950 dhe 1960 kur Egjiptianët ikën nga Egjipti nga frika se Presidenti Gamal Abdel Nasser do t'i burgoste për besimet e tyre. Që nga ajo kohë Arabia Saudite aplikoi doktrina të rrepta Vehabiste që rezultuan me shkelje të të drejtave themelore Islame si dhe të Njeriut madje edhe ndaj grave. Sidoqoftë, gratë nuk ishin të ndara për shkak të doktrinave të rrepta Vehabiste, por gjithçka filloi me historinë e trishtuar të dashurisë së një princeshe saudite 19 vjeçare e cila u përpoq të ikte nga Arabia Saudite me të dashurin e saj dhe si rezultat të dy u ekzekutuan në 1977. Më pas, qeveria Saudite gratë i kishte ndarë nga burrat dhe grave u ndalua puna, të ngasin makinën dhe madje të udhëtojnë pa miratimin e një të afërmi mashkull, duke provuar se rregulli nuk prekte të drejtat e grave Saudite bazuar në doktrinat fetare Vehabi ose fetva por ishte një rezultat i "Vendimi i marrë nga qeveria Saudite". Pastaj, Princi i Kurorës Mohammed bin Salman në një intervistë në fillim të vitit 2018 deklaroi se "Ne po jetonim një jetë shumë normale si pjesa tjetër e vendeve të Gjirit. Gratë po vozisin makina, ka kinema në Arabinë Saudite, gratë punojnë kudo. Ne ishim njerëz normal që zhvilloheshim si çdo vend tjetër në botë deri në ngjarjet e vitit 1979⁹" në një prej

⁹ <https://www.cbsnews.com/news/saudi-crown-prince-talks-to-60-minutes/> (datë 03.02.2021)

deklaratave të tij e që e cila sigurisht ishte kundërshtuar dhe kritikuar nga shumë nga Jamal Khashoggi ku në kolumnen e tij të botuar më 3 Prill 2018 në Washington Post shkruajti "Unë pajtohem me MBS që kombi duhet të kthehet në klimën para vitit 1979, kur qeveria i kufizoi traditat e vijës së ashpër vehabiste. Gratë sot duhet të kenë të njëjtat të drejta si burrat. Dhe të gjithë qytetarët duhet të kenë të drejtë të flasin mendimet e tyre pa frikë nga burgimi. Por zëvendësimi i taktikave të vjetra të intolerancës me mënyra të reja shtypjeje nuk është zgjidhja¹⁰".

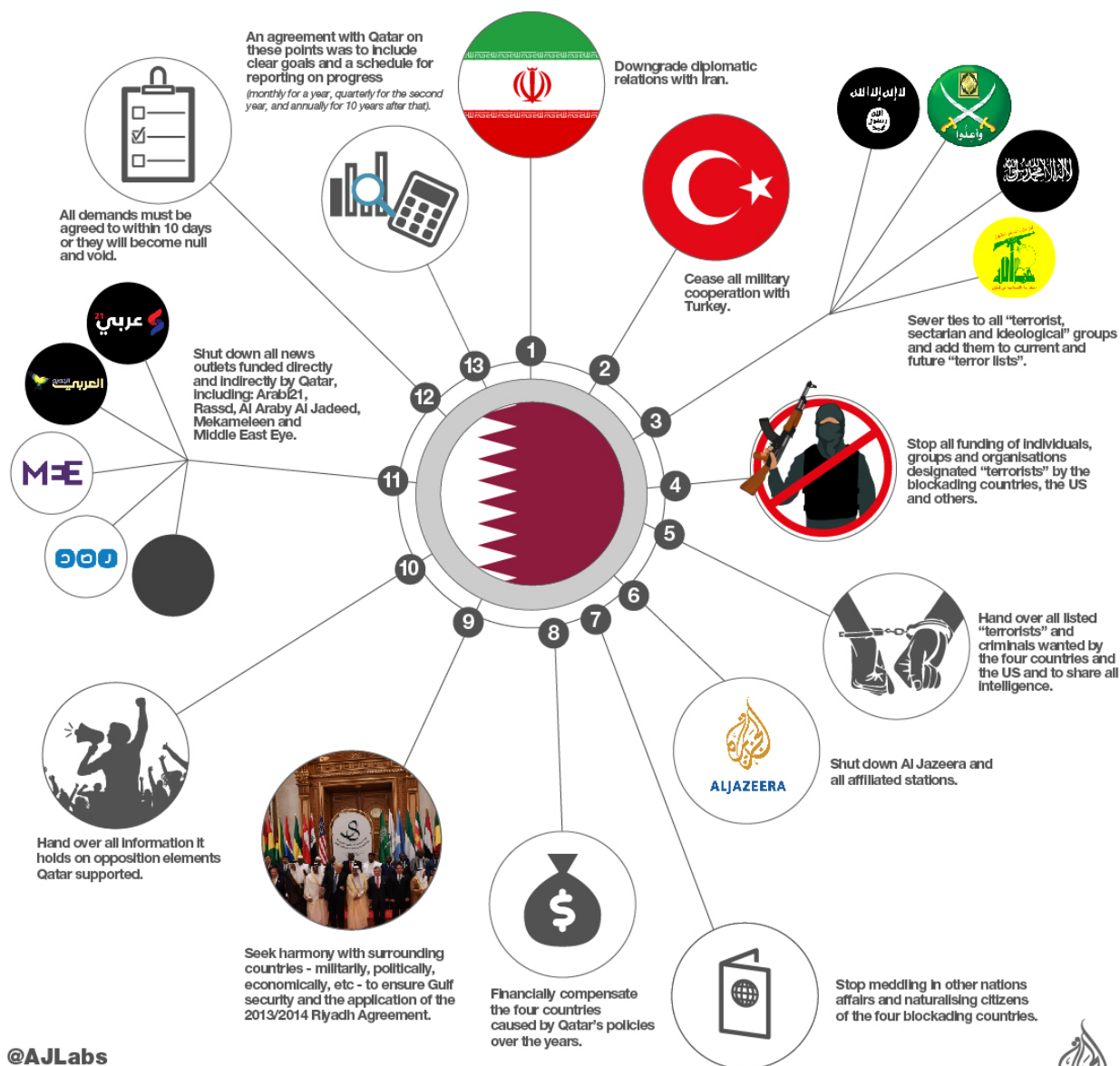
➤ *Blllokada e Katarit*

Shembja diplomatike me Katarin u njoftua zyrtarisht në 5 Qershor 2017 kur Ministritë e Punëve të Jashtme të Bahreinit, Arabisë Saudite, Emiratet e Bashkuara Arabe dhe Egjipti lëshuan një deklaratë që njoftonte për ndërprerjen e marrëdhënieve të tyre diplomatike. Kriza diplomatike e Katarit, e njohur gjithashtu si Kriza e Këshillit të Bashkëpunimit të Gjirit (KBG), është një krizë e vazhdueshme ku u vendos një embargo në ajër, tokë dhe deti. Katari i udhëhequr nga Arabia Saudite u akuzuar për financimin e terrorizmit dhe për ndihmën e Iranit për destabilizimin e rajonit, si dhe ata këmbëngulën që Katari shkeli marrëveshjen e vitit 2014 me Këshillin e Bashkëpunimit të Gjirit, përkatësisht Katari u akuzua për mbështetjen e Vëllazërisë Myslimane & Hamas, duke mbështetur Xhihadistin e dhunshëm në Siri. Katari pranoi se kishte ndihmuar disa grupe islamike por mohoi të mbështeste grupet terroriste. Sidoqoftë, katër vende të Gjirit dërguan një listë të kërkesave të cilat duhet të përmbushen brenda 10 ditësh, por ajo u refuzua nga Katari. Ndër kërkesat ishin prishja e marrëdhënieve diplomatike me Iranin, pushimin e bashkëpunimit ushtarak me Turqinë dhe mbylljen e kanalit televiziv Al Jazeera që është një gjembë e vazhdueshme për sundimtarët arabë.

¹⁰ <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/04/03/by-blaming-1979-for-saudi-arabias-problems-the-crown-prince-is-peddling-revisionist-history/> (datë 03.02.2021)

Qatar-Gulf crisis: The 13 demands presented by the blockading countries

Qatar rejected the accusations and list of demands by Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Bahrain and Egypt.

@AJLabs

Source: Al Jazeera | Updated: As of May 30, 2018

Foto 1: Katar - Kriza e Gjirit: 13 kërkesat e paraqitura nga vendet bllokuese

Burimi: Al Jazeera

➤ *Mosmarrëveshja me Libanin 2017*

Marrëdhënia midis Arabisë Saudite dhe Libanit filloi me dorëheqjen misterioze të kryeministrit libanez Saad Hariri të njoftuar ndërsa ai ishte në Arabinë Saudite më 4 nëntor 2017. Zyrtari libanez beson se sauditët i bënë presion kryeministrit Hariri për të dhënë dorëheqje, ai gjithashtu ishte rrëmbyer, u mbajt peng¹¹ dhe ishte torturuar¹². Arsyeja kryesore e sjelljes së tillë Saudite kundër Kryeministrit Hariri ishte sfondi i grindjes së pushtetit rajonal midis Arabisë Saudite dhe Iranit, si dhe dënimi i ripërtërirë i Saudit kundër Hesbollah që ishte në atë kohë partnerët e Kryeministrit Hariri në qeveri. Vetëm dy ditë pas njoftimit të dorëheqjes së Kryeministrit Hariri, Arabia Saudite deklaroi se Libani shpalli një luftë midis dy shteteve ndërsa zyrtarët Libanezë deklaruan ndryshe. Kryeministri Hariri dha dorëheqjen në Bejrut më 21 nëntor 2017 por u pezullua menjëherë dhe u shfuqizua plotësisht deri më 5 Dhjetor 2017. Mendimi i Jamal Khashoggi për këtë çështje është se "Arabia Saudite po krijon një rrëmujë totale në Liban¹³" dhe se "veprimet e nxituara të MbS po thellojnë tensionet dhe minojnë sigurinë e shteteve të Gjirit dhe rajonit në tërësi¹⁴".

➤ *Mosmarrëveshja diplomatike midis Arabisë Saudite dhe Kanadasë*

Marrëdhënia midis Kanadasë dhe Arabisë Saudite ishte e bazuar në lidhjet e tyre të forta ekonomike, të cilat u forcuan në Shkurt 2014 ku Arabia Saudite kishte blerë armë nga Kanada me vlerë 15 miliardë dollarë Kanadezë¹⁵. Një fushë tjetër në të cilën dëshmojnë miqësia në mes të Kanadasë dhe Arabisë Saudite është numri i lartë i bursave Saudite studentore në Kanada, ku në 2014 kishte 16,000 studentë dhe 1,000 praktikues mjekësor Saudit në Kanada¹⁶. Vlenw të përmendet se lidhjet e forta në mes të Kanadasë dhe Arabisë Saudite ishin të bazuara në marrëdhëniet diplomatike, ekonomike, ushtarake, arsimore dhe kulturore. Sidoqoftë,

¹¹ <https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2017/11/12/how-saudi-turned-lebanons-hariri-from-pm-to-prisoner> (datë 03.02.2021)

¹² <https://www.middleeastmonitor.com/20190621-un-lebanons-hariri-was-tortured-in-saudi-arabia/> (datë 03.02.2021)

¹³ <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/11/13/saudi-arabia-is-creating-a-total-mess-in-lebanon/> (datë 03.02.2021)

¹⁴ <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/11/13/saudi-arabia-is-creating-a-total-mess-in-lebanon/> (datë 03.02.2021)

¹⁵ <https://www.cbc.ca/news/politics/canada-saudi-arms-deal-1.4579772> (datë 03.02.2021)

¹⁶ <https://www.saudibureau.org/en/inside.php?ID=24> (datë 03.02.2021)

marrëdhënia midis këtyre dy shteteve u përkeqësua kur Ministrja Kanadeze e Punëve të Jashtme kishte shkruar më 2 gusht 2018 në llogarinë e saj në Twitter shqetësimin e Kanadasë për arrestimin e aktivistit dhe bloggerit të të drejtave të njeriut Samar Badawi dhe motrës së tij. Më vonë, MPJ dhe Ambasadori Kanadez në Riad avokuan për lirimin e tyre, por Arabia Saudite akuzoi Kanadanë për ndërhyrje në punët e brendshme të Saudite, pezulloi të gjitha tregtitë e reja, pezulloi fluturimet nga/për në Kanada¹⁷, i anuloi bursat për të gjithë studentët sauditë në Kanada, tërhoqi ambasadorin e saj nga Ottawa dhe e shpalli ambasadorin kanadez në Arabinë Saudite si persona non grata, duke i dhënë atij 48 orë për t'u larguar nga vendi.

Qasja e Princit të Kurorës Mohammed bin Salman (MbS) ndaj kësaj çështje ishte mjaft e ashpër duke marrë parasysh se çdo kundërshtim i hapur ndaj politikave të brendshme Saudite nuk tolerohet. Jamal Khashoggi kritikoi ashpër Arabinë Saudite për këtë çështje duke nxjerr në pah çështjen e abuzimeve të të drejtave të njeriut. Kritika tjetër e tij për Arabinë Saudite ishte se në menyrë të gabuar e konsideroi Kanadanë si çdo vend tjetër të vogël në Gjirin Persik dhe nuk mund të bëjë "luftime" me Kanadanë. Sipas Khashoggit, qëndrimi i Kanadasë ndaj abuzimeve të të drejtave të njeriut në Arabinë Saudite riktheu shpresën e qytetarëve të SA dhe aktivistëve të saj që dikush në nivelin ndërkombëtar akoma po interesohet¹⁸.

➤ Pastrimi i Arabisë Saudite, goditja e disidencës dhe mediave

Arabia Saudite po përballlet me shumë çështje serioze midis të cilave janë spastrimi, goditja e mospajtimit dhe censura e mediave. Që kur Princi i Kurorës Mohammad bin Salman (i njohur si MbS) mori fronin, masat për këto tre çështje u bënë më të ashpra. Veprimi i parë serioz i MbS për pastrimin e ashtuquajtur ishte një goditje e korrupsionit në Mbretëri që u zhvillua në 4 nëntor 2017 kur një numër mbretërisht sauditë, zyrtarë qeveritarë, pronarë mediash dhe biznesmenë u mbyllën papritmas dhe u arrestuan¹⁹ në hotelin Ritz-Carlton në Riad. Shumë teori në lidhje me motivet e MbS mbi pastrimin janë hedhur në tryezë nga shumë gazetarë, analistë dhe studiues të shquar. Sigurisht, kjo ka të bëjë me konsolidimin e kontrollit të MbS

¹⁷ <https://edition.cnn.com/2018/08/07/middleeast/saudi-arabia-canada-intl/index.html> (datë 03.02.2021)

¹⁸ <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/08/07/saudi-arabia-cannot-afford-to-pick-fights-with-canada/> (datë 03.02.2021)

¹⁹ <https://www.nytimes.com/2017/11/04/world/middleeast/saudi-arabia-waleed-bin-talal.html> (datë 03.02.2021)

mbi familjen në pushtet dhe Arabinë Saudite, por pak teori të tjera mbizotërojnë të tilla si goditja e vërtetë e korrupsionit, fitimi i më shumë pasurisë përmes shpronësimit të pasurive të korruptuara,²⁰²¹, përgatitja për marrjen e kurorës kur babai i tij abdikon dhe reformat massive si dhe modernizimi i Arabisë Saudite²². Ndër persona të arrestuar dhe të sanksionuar është edhe nëna e MbS Princesha Fahda bint Saud Al Saud²³ e cila u vu në arrest shtëpiak dhe i ishte fshehur nga mbreti Salman²⁴.

MbS, si justifikim për spastrimin e ekzekutuar nën komandën e tij, deklaroi se Arabia Saudite po kthehet në ato që ishin më parë, përkatësisht një shtet i Islamit të moderuar i hapur për të gjitha fetë dhe botën²⁵.

Ishtë një praktikë e kahershme e Mbretërisë së Arabisë Saudite për të synuar disidentët politikë dhe qeveritarë. Jo vetëm për të synuar, por edhe për të ndërmarrë veprime në forma të ndryshme dhe të shumta kundër disidentëve. Ky akt është shkelje e detyrimeve ligjore ndërkombëtare, duke marrë parasysh që Arabia Saudite si anëtare e Kombeve të Bashkuara është e detyruar të respektojë parimet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut bazuar në Kartën e OKB-së dhe Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut (DUDNJ). Arabia Saudite nuk duhet të respektojë vetëm këto dy dokumente me rëndësi universale, por duhet gjithashtu të respektojë dokumente të tjera të ratifikuara siç janë Karta Arabe për të Drejtat e Njeriut dhe Konventa e OKB-së kundër torturave dhe trajtimeve dhe dënimeve të tjera mizore, çnjerëzore dhe degraduese. Që kur Princi i Kurorës Mohammad bin Salman mori fronin, qeveria Saudite arrestoi shumë gazetarë, aktivistë, blogerë, shkrimtarë dhe disidentë të tjerë që perceptohen si kundërshtarë politikë. Qeveria Saudite tregoi zero tolerancë për disidentët edhe atëherë kur ata u dënuan ndërkombëtarisht. Një nga disidentët që konsiderohej si dissident kryesor apo

²⁰ <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/saudi-arabia-corruption-crackdown-ends-106bn-recovered-190131062458260.html> (datë 03.02.2021)

²¹ <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2019/01/30/Saudi-king-presented-with-final-corruption-crackdown-report-107-bln-recovered.html> (datë 03.02.2021)

²² <https://www.newsweek.com/what-just-happened-saudi-arabia-weekend-purge-explained-705617> (datë 03.02.2021)

²³ <https://www.nbcnews.com/news/world/u-s-officials-saudi-crown-prince-has-hidden-his-mother-n847391> (datë 03.02.2021)

²⁴ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5504897/Saudi-Crown-Prince-HIDDEN-mother-King-Salman-2-years.html> (datë 03.02.2021)

²⁵ <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/11/05/saudi-prince-behind-sweep-arrests-known-young-and-brash-but-has-trumps-ear/833796001/> (datë 03.02.2021)

edhe si gjembi në sy ishte edhe Jamal Ahmad Khashoggi. Raportet e grupeve të të Drejtave të Njeriut vërtetojnë se Arabia Saudite vazhdimisht po godet dhe arreston disidentët pasi që MbS u ngrit në princin e kurorës, duke synuar shkatërrimin e tyre²⁶.

Indeksi botëror i lirisë së shtypit në vitin 2018 e renditi Arabinë Saudite si vendin e 169 nga 180 vende për lirinë e shtypit. Autoriteti kryesor qeveritar për mbikëqyrjen e mediave saudite është Ministria e Informacionit dhe Qeveria e Arabisë Saudite i censuron në forma të shumta të mediave dhe po monitoron dhe kufizon nga afër mediat duke u bazuar në ligjin zyrtar të shtetit. Arabia Saudite është i vetmi shtet në Këshillin e Bashkëpunimit të Gjirit që nuk e mbron lirinë e shprehjes.

Shumica e gazetave janë në pronësi private, por subvencionohen dhe janë të rregulluar nga qeveria në Arabinë Saudite. Ligji themelor i mbretërisë thotë se roli i mediave është të edukojnë dhe frymëzojnë unitetin kombëtar, prandaj ankesat më të njohura nuk raportohen në Arabinë Saudite. Që nga viti 2013, BBC News raporton se kritikët ndaj qeverisë dhe familjes mbretërore dhe vënia në pikëpyetje parimet islamike kryesisht nuk tolerohen. Vetëcensura është e përhapur. Që nga viti 2014, Freedom House ka përshëndetur shtypin e mbretërisë dhe internetin si "Not Free" (jo i lirë).

Kishte shumë gazetarë që u dënuan nga gjykatat fetare nga goditjet në dënime me vdekje, por çështja e gazetarit Jamal Khashoggi fitoi vëmendjen ndërkombëtare për shumë arsye.

➤ Arrestime të aktivistëve për të drejtat e njeriut dhe ekzekutime

Loujain al-Hathloul është një aktiviste për të drejtat e grave dhe u rendit e treta në listën "Top 100 gratë më të fuqishme arabe 2015". Sidoqoftë, al-Hathloul u arrestua me avokueset të tjera për të drejtat e grave të përfshira në "lëvizje për grate ngasese të makinave" dhe "fushata kundër kujdestarisë mashkullore" në maj 2018 pavarësisht se Mbretëria e dha një deklaratë në Shtator 2017 ku njihet e drejta e grave saudite për lirinë e vozitjes duke filluar nga qershori 2018.

Amnesty International raportoi se Al-Hathloul dhe aktivistë të tjerë të të drejtave të grave u torturuan sa ishin në paraburgim, ku teknikat e përdorura të torturave në mes të tjerave ishin

²⁶ <https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/middleeast/khashoggi-crown-prince-saudi.html> (datë 03.02.2021)

rrahja e këmbëve, ngulftajet elektrike, torturimi me anë të ujit, fshikullimi dhe ngacmimi seksual i njohur si "hotel" ose "bujtina e oficerit"²⁷. Seanca dëgjimore e Al-Hathloul për çështjen e saj ishte caktuar në prill 2019 por u shty pa ndonjë arsye të dhënë. Vlen të përmendet se Arabia Saudite është e njohur për goditjet, përfshirë goditjet ndaj feministeve, të cilat më të fundit ndodhën midis 2018 dhe 2019 me valë arrestimesh të aktivistëve të djathtë të grave të përfshira në lëvizjet "lëvizja për grate ngasese të makinave" dhe "fushata kundër kujdestarisë mashkullore".

Një çështje tjetër që është shqetësuese në Arabinë Saudite është dënimi me vdekje i cili njihet gjithashtu si dënimi me vdekje i kryer kryesisht përmes ekzekutimeve masive.

Sistemi i drejtësisë penale i Arabisë Saudite bazohet në ligjin e Sheriatit, ndërsa ekzekutimet kryhen me prerje të kokave të njerëzve me shpatë dhe herë pas here vrasjet bëhen me armë të zjarrit.

Arabia Saudit e lejon dënimin me vdekje për krimet si në vijim:

- Braktisja
- Tradhtia
- Homoseksualiteti
- Spiunazhi
- Vrasje
- Dhunim
- Terrorizmi
- Kontrabandimi me drogë
- Fyerja e familjes mbretërore
- Fyerja e Islamit
- Grabitje me armë
- Blasfemi
- Vjedhje nëse rrethana janë të rënduara, duke përfshirë përsëritjen e recidivizmit
- Tradhti bashkëshortore (zinaja)
- Magji apo sihr

²⁷ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/11/saudi-arabia-reports-of-torture-and-sexual-harassment-of-detained-activists/> (datë 03.02.2021)

➤ Shpallja e luftës kundër Zotit

Sipas organizatës jofitimprurëse britanike për të drejtat e njeriut "Reprieve", nga 2009 deri në 2014 autoritetet saudite ekzekutuan 423 persona. Sidoqoftë, që kur Princi i Kurorës Mohammed bin Salman mori fronin në 2015, ky numër u rrit për gati dyfish, respektivisht kishte ekzekutuar 800 persona²⁸ gjatë 5 viteve të qeverisjes së tij.

Sipas "Independent"²⁹, në 2015 Arabia Saudite kreu 158 ekzekutime. Sipas Human Rights Watch³⁰, numri i ekzekutimeve të kryera në 2015 u konsiderua si numri më i lartë në dy dekadat e kaluara, veçanërisht nëse viti paraprak u mor parasysh kur vetëm 90 persona u ekzekutuan.

Sipas Raportit Global të Amnesty International mbi dënimet me vdekje dhe ekzekutimet për vitin 2016, Arabia Saudite duket se ka kryer 154 ekzekutime, ku metodat e ekzekutimeve ishin prerja e kokave dhe pushkatimi. Sipas fakteve dhe shifrave të organizatave të Amnesty International Arabia Saudite kreu 146 ekzekutime në 2017³¹.

Sigurisht, qeveria e Arabisë Saudite nuk lëshon raport mbi ekzekutimet e kryera megjithatë media Saudite raporton shpesh mbi ekzekutimet. Sipas Amnesty International, Arabia Saudite kreu 149 ekzekutime³² në 2018. Organizata për të Drejtat e Njeriut "Reprieve" raportoi se Arabia Saudite kreu 184 ekzekutime³³ në 2019 ndërsa asnjë e dhënë aktuale nuk mund të gjendej për ekzekutimin e kryer në vitin 2020.

➤ Lufta e Princit të Kurorës Mohammed bin Salman në Jemen

Lufta në Jemen ka filluar në vitin 2015 në të cilën më shumë se 10 000 persona janë vrarë dhe shumë më tepër kanë mbetur në uri. Princi i Kurorës Saudite Mohammed bin Salman konsiderohet arkitekti i luftës kur vendosi të ndërhynte në luftën civile të Jemenit në vitin 2015.

²⁸ <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-executions-under-king-salman-reprieve-report> (datë 03.02.2021)

²⁹ <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-ends-2015-with-one-final-execution-a6793506.html> (datë 03.02.2021)

³⁰ <https://www.hrw.org/news/2014/08/21/saudi-arabia-surge-executions> (datë 03.02.2021)

³¹ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/04/death-penalty-facts-and-figures-2017/> (datë 03.02.2021)

³² <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/04/saudi-arabia-37-put-to-death-in-shocking-execution-sprees/> (datë 03.02.2021)

³³ <https://www.aljazeera.com/news/2020/01/saudi-arabia-executed-184-people-2019-rights-group-200113135624530.html> (datë 03.02.2021)

Si Ministër i Mbrojtjes në atë kohë, qëllimi i tij ishte t'a luftonte ndikimin në rritje të Iranit i që kishte mbështetur rebelët Houthi kundër qeverisë Saudite. Presidenti i Jemenit Abd Rabbu Mansour Hadi, i cili iku në Riad, zëvendësoi një kohë të gjatë Presidentin Ali Abdullah Saleh pas një kryengritjeje të mbështetur nga Houthi në 2011. Pavarësisht nga ndryshimi, Houthi vazhdoi të protestonte dhe mosmarrëveshja shpejt u bë e dhunshme. Houthi morën me shpejtësi dy qytete, përfshirë kryeqytetin Sanaa duke bërë që vendet në rajon të besojnë se mbështeteshin nga Irani. Princi i Kurorës Mohammed bin Salman i cili dikur e quajti Udhëheqësin Suprem të Iranit Ajatollah Ali Khamenei si "Hitleri i ri" ³⁴³⁵ donte të "zhdukte ndikimin iranian në Jemen". I nxitur nga Hadi, një koalicion i udhëhequr nga Sauditi prej nëntë shtete të Lindjes së Mesme dhe Afrikës filloi bombardimet kundër Houthi. Ky operacion u kthye në një katastrofë humanitare. Konflikti është duke vazhduar që nga viti 2015 dhe bombardimet kanë shkatërruar Jemenin.

Si e shkaktoi shkatërrimin koalicioni i udhëhequr nga Sauditët: koalicioni i udhëhequr nga Sauditët është e vetmja forcë që bombardon Jemenin me Iranin që pretendohet se mbështet Houthët me armë dhe furnizime të kontrabanduara. Megjithëse bombardimet fillimisht u përqëndruan në objektivat ushtarake Houthi, pastaj filluan të bombardojnë gjithashtu objekte civilë si spitale, shkolla, funerale dhe tregje. Arabia Saudite qëllimisht donte të dëmtonte kapacitetin prodhues të Jemenit, caqe ekonomike të cilat gjithashtu janë bombarduar. Kjo është si shtesë e masave të tjera ekonomike të tilla si tregtia dhe bllokadat e investimeve. Anijet luftarake saudite kanë bllokuar fizikisht anijet që mbanin ushqime dhe furnizime në Jemen duke lënë rajonin të paafte për të marrë ndihma ose furnizime. Fondacioni Botëror i Paqes gjithashtu ka gjerpaortuar se bombardimet janë përqendruar qëllimisht në caqet e furnizimit me ushqim përkeqësimin e mëtejshëm të situatës dhe për këtë arsye Fondacioni Botëror i Paqes ka akuzuar koalicionin e udhëhequr nga Sauditi për shkaktimin e urisë dhe përdorimin e tij si një armë me qëllim për ta bërë jetën të padurueshme në rajonet e mbajtura nga Houthi. OKB ka raportuar se tani janë 14 milion Jemenas në rrezik urie duke e bërë situatën

³⁴ <https://www.nytimes.com/2018/03/15/world/middleeast/mohammed-bin-salman-iran-hitler.html> (datë 03.02.2021)

³⁵ Saudi crown prince: Iran's supreme leader is 'very much like Hitler' | Al Jazeera English https://www.youtube.com/watch?v=0LGkwehfi_I (datë 03.02.2021)

të jetë me e rëndë në vite 100 të fundit. Princi i Kurorës Mohammed bin Salman ka qëndruar i heshtur mbi veprimet e koalicionit të udhëhequr nga Sauditet dhe mbi shkatërrimet e shkaktuara nga konflikti.

Sidoqoftë, gjatë deklaratës së MbS-it për gazetën Time në Prill 2018 u pyet për përgjegjësinë e tij për ndërhyrje në Jemen, ai mbrojti të njëjtën ndërhyrje me fjali³⁶:

- " Në çdo operacion ushtarak ndodhin gabime ... "
- "Sigurisht, çdo gabim i bërë nga Arabia Saudite ose koalicioni janë gabime të paqëllimta."
- "Ne nuk kemi nevojë të kemi një Hezbollah të ri në gadishullin Arabik,"
- "Kjo është një vijë e kuqe jo vetëm për Arabinë Saudite, por për të gjithë botën ".

Pikëpamjet e Jamal Khashoggi për vendet e Lindjes së Mesme janë sin ë vijim:

- Iran: Fushata sektare e Iranit në Siri

Feja në Iran konsiderohet si elementi më i rëndësishëm i shtetit. Sipas regjistrimit iranian të vitit 2011, 99, 4% e iranianëve besojnë në Islam (Suni, Shi'a dhe Sufizëm), që është fe zyrtare dhe pjesë e qeverisë ndërsa 0.2% i përket feve të njohura zyrtarisht të pakicave të tilla si Krishterimi, Judaizmi dhe Zoroastrianizmi. Përafërsisht 89% e iranianëve janë Shi'a që shumica e tyre janë të dymbëdhjetë³⁷. Sidoqoftë, sektarizmi shiit³⁸ është mjaft e theksuar në Iran dhe Jamal Khashoggi ishte veçanërisht kritik ndaj fushatës sektare të Iranit në luftën civile siriane e cila filloi më 9 qershor 2013. Irani dhe Siria janë aleatë strategjikë shumë të afërt dhe Irani i dha mbështetje të rëndësishme Sirisë gjatë luftës civile siriane. Mbështetja e Iranit për Sirinë ishte kryesisht mbështetja logjistike, teknike, financiare, ushtarake dhe stërvitore për trupat luftarake.

³⁶ <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/mohammed-bin-salman-dark-side-saudi-arabia-crown-prince-181015123719153.html> (datë 03.02.2021)

³⁷ Shi'a bëjnë dallimin në mes të grupeve "të pestat", "të shtatat" dhe "të dhymbdhjetat", përkatësisht se sa imamë ishin pasardhës të Profetit Muhamed. Këta imamë konsiderohen si burimi më i mirë i njohurive rreth Kuranit dhe Islamit, konsiderohen si bartësit dhe mbrojtësit më të besueshëm të Muhammad-it dhe më të denjë për të qene shembull.

³⁸ Sektarianizmi është një formë e paragjykit, diskriminimit ose urrejtjes që lind nga inferioriteti dhe superioriteti ndaj ndryshimeve midis nënndarjeve brenda një grupi fetar. Në Islam, konflikti në periudha të ndryshme ishin kryesisht në mes të Sunive dhe Shia.

Jamal Khashoggi shkroi më 19 shkurt 2016 për Lindjen e Mesme një artikull të titulluar "Për hir të paqes, dilni nga Siria" në të cilin ai ishte mjaft kritik në lidhje me perspektivën sektare të Iranit dhe përfshirjen në Siri, ku shkroi:

"Irani e shikon rajonin, veçanërisht Sirinë, nga një kënd sektarian. Ushtria në të cilat po mbështetet Teherani, disa prej të cilave vijnë nga Afganistani, janë sektare. Ata sulmojnë fshatrat siriane me parulla sektare, duke sjellë në jetë konflikte nga mbi një mijë vjet më parë. Me gjak dhe sektarizëm, Irani po e rivendos hartën e rajonit. "

Jamal Khashoggi ishte i mendimit se Irani duhet të largohet nga Siria në mënyrë që të vendosë paqen për Sirianët dhe për të shmangur një luftë më të madhe rajonale.

➤ Izraeli: Territoret e okupuara Palestineze

"Territoret e okupuara Palestineze" është termi i përdorur për të përshkruar territoret të cilat janë okupuar nga Izraeli që nga viti 1967, Bregu Perëndimor, Jeruzalemi Lindor, Ripi i Gazës, Lartësitë Golan dhe Gadishulli Egjiptian Sinai, për gjashtë ditë³⁹. Rezoluta 242 e OKB i bëri thirrje Izraelit të hiqte dorë nga territoret e okupuara në këmbim të paqes, në të kundërt Izraeli inkurajoi dhe mbështeti qytetarët e tij për të lëvizur në ato territore.

Jamal Khashoggi në një intervistë për BBC Newshour argumentoi se Marrëveshjet e Oslos ngadalë pushuan që kur u nënshkruan në 1993 pasi nuk kishte asnjë presion ndërkombëtar mbi Izraelin dhe kjo është arsyeja pse ata ishin në gjendje të ndërtonin vendbanime dhe të shkatërronin shtëpitë⁴⁰. Khashoggi argumentoi më tej se "izraelitët zbrazën luftën palestineze me Marrëveshjet e Oslos dhe në të njëjtën kohë vazhduan me okupimin. Duke vepruar kështu [izraelitët] privuan palestinezëve të drejtën për t'i rezistuar okupimit dhe kjo mendoj se është dështimi kryesor i Marrëveshjeve të Oslos"

³⁹ <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/50-years-israeli-occupation-longest-modern-history-170604111317533.html> (datë 03.02.2021)

⁴⁰ <https://www.middleeastmonitor.com/20181001-saudi-journalist-jamal-khashoggi-tell-bbc-the-oslo-accords-are-dead/> (datë 03.02.2021)

➤ Egjipt: Regjimi El-Sisi

Khashoggi e kritikoi regjimin e El-Sisit në Egjipt. Sipas Khashoggi, “Egjipti ka burgosur 60,000 anëtarë të opozitës dhe po meriton edhe kritika.” Khashoggi shkroi se pavarësisht nga “mbështetja e deklaruar e presidentit Barak Obama për demokracinë dhe ndryshimin në botën arabe pas Pranverës Arabe, atëherë -Presidenti Barak Obama nuk mori një qëndrim të fortë dhe kundërshtoi grushtin kundër Presidentit të zgjedhur Mohamed Morsi. Grupi i shtetit, siç e dimë, çoi në kthimin e ushtrisë në pushtet në vendin më të madh arab - së bashku me tiraninë, represionin, korrupsionin dhe keqmenaxhimin”. Regjimi ushtarak u instalua në Egjipt pas përmbysjes së presidentit të parë të zgjedhur në mënyrë demokratike në Egjipt, Mohamed Morsi në një grusht ushtarak më 3 korrik 2013.

Khashoggi u bë një kërcënim i hapur për qeverinë e Arabisë Saudite, respektivisht për Princin e Kurorës Mohammad bin Salman për shkak të lidhjeve të tij, rrjetit të njohjeve, thirrjes së tij ndërkombëtare dhe paraqitjes së tij në TV ku ai haptazi e paraqiti mendimin e tij.

Mohammad bin Salman identifikohet si udhëheqësi i vendit të tij edhe pse babai i tij akoma mbetet mbret. Ai nuk ka qenë gjithmonë në listë për të trashëguar fronin saudit. Për dekada, froni është kaluar nga vëllai i moshuar tek një vëlla pak më pak i moshuar, duke përfshirë të gjithë djemtë e themeluesit të Arabisë Saudite Abdulaziz ibn Saud i cili ishte Mbreti i Arabisë Saudite nga 1932 deri në 1953. Mohammad bin Salman e kishte sfiduar këtë tashegimi. Marrëdhënia e tij me babanë e tij e ka vendosur atë në një pozicion që e ka lejuar atë t'i kapërcejë anëtarët e tjerë të familjes së tij të ngushtë për shkak të besimit të babait të tij tek ai, i cili me vite të tëra e kishte ndërtuar.

Mohammad bin Salman ishte arsimuar në Arabinë Saudite dhe ishte pranë babait të tij gjatë fëmijërisë së tij dhe për këtë arsye ai në thelb e kupton se si funksionon familja mbretërore.

Mohammad bin Salman u diplomua nga Universiteti King Saud në 2009, Princi fillimisht punoi për babanë e tij dhe më pas u bë Guvernatori i Riadit. Në vitin 2011, babai i tij e emëroi Mohammad bin Salman në pozitën e Ministrit të Mbrojtjes. Në ndërkohë, ai duhej të tërhiqej nga kjo pozitë për shkak të thashethemeve se ai ishte përçarës dhe i uritur për pushtet. Princi

gradualisht përmirësoi imazhin e tij dhe ai u caktua në Ministrinë e Mbrojtjes, ku solli firmat përendimore të konsulencës për t'a udhëhequr joefikasitetin burokratik.

Në vitin 2015, babai i Mohammad bin Salman u bë Mbret dhe i dha atij përgjegjësi të jashtëzakonshme për udhëheqjen e Qeverisë së Arabisë Saudite, ku ai u bë i njohur si “Zt. Gjithçka”. Dy vite më, respektivisht në vitin 2017, Mohammad bin Salman u emërua si Princi e Kurorës, gjë që nuk ishte e zakonshme pasi që nuk ishte i pari në hierarkinë mbretërore i cili duhej të emërohej dhe me emërimin e tij u anashkaluar edhe xhaxhai i tij dhe burra të tjerë që kishin senioritet, përvojë dhe meritë për tu emëruar në këtë pozitë.

Në 2017 MbS e bëri spastrimin anti-korrupsion të elitës Saudite duke arrestuar katër ministra, njëmbëdhjetë princa dhe shumë biznesmenë. Me veprimin e tij, MbS dërgoi një porosi se ai është shumë serioz lidhur me ndryshimin e sistemit saudit. Ai gjithashtu në shtator 2017 u morr edhe me klerikët, disidentë, akademikë, shkrimtarë dhe aktivistë të të drejtave të njeriut, që ishte pasuar me arrestimin e disa qindra anëtarëve të shquar të familjes mbretërore dhe biznesmenëve nën akuzat e korrupsionit. Ai gjithashtu e bokojtoi Katarin për mbështetjen e pretenduar për terrorizmin dhe ndërhyrjen në punët e fqinjëve të saj, akuzat të cilat u mohuan nga Katari.

Në vitin 2018 Princi Salman njoftoi (pavaresisht nga kundërshtimet e bëra nga konservatorët) se ndalesa për vozitje për gratë do të pushonte në Qershor 2018 në Arabinë Saudit dhe për këtë ai mori merita të mëdha. Pas kësaj Princi i Kurorës deklaroi se kthimi i Islamit të moderuar në realitet është strategjia e tij për modernizimin e mbretërisë dhe fillimi për luftimin kundër korrupsionit. Mirëpo, vrasja e Khashoggit në tetori 2018 e shkatërroi imazhin e Princit Mohamed bin Salman më shumti jashtë vendit.

Në janar të vitit 2019, Raportuesja Speciale e OKB-së për ekzekutime jashtëgjyqësore, përmbledhëse ose arbitrare znj. Agnes Callamad filloi hetimin kundër vdekjes së paligjshme të Jamal Khashoggit. Sipas raportit të saj drejtuar Këshillit për të Drejtat Njerëzore (qershor – korrik 2019) Khashoggi “u vra brutalisht” brenda konsullatës së Arabisë Saudite në Stamboll nga një ekpi agentësh sauditë, ku e copëtuan trupin e tij dhe më pas e shkatërruan.

Ajo gjithashtu e ceku në raport se Khashoggi ishte "viktimë e një ekzekutimit të qëllimshëm, të paramenduar" për të cilin ishte përgjegjës shteti saudit. Ajo gjithashtu tha se kishte prova të besueshme se zyrtarët e nivelit të lartë saudit, përfshirë këtu edhe Mohammed bin Salman, janë përgjegjës individualisht.

Mohammed bin Salman fillimisht mohoi se kishte urdhëruar vrasjen, por tha se ai mori "përgjegjësinë e plotë ... veçanërisht pasi ajo ishte kryer nga individë që punonin për qeverinë Saudite". Pas kësaj, ndodhen edhe disa thirrjet për të zëvendësuar atë si Princ të Kurorës pasi Khashoggi u vra nga agjentët sauditë në konsullatën saudite në Stamboll në 2018. Ai mohoi çdo përfshirje, por kjo vrasje patjetër ia dëmtoi reputacionin dhe imazhin në nivelin ndërkombëtar. Me fjalë të tjera,

Siç edhe është përmendur më pare, Khashoggi ishte një kritik i shquar i qeverisë Saudite. Khashoggi u konsiderua si i rrezikshëm për arsyen e thjeshtë se ai nuk mund të frikësohej ose kontrollohej. Ai ishte mendje e pacenzuruar. Ai nuk i respektoi urdhërat qeveritare për gazetari, vijat e kuqe të mbretërisë dhe ishte një gazetar këmbëngulës dhe sfidues.

Në Shtator 2017, Princi Mohammed Bin Salman, i cili mendonte se puna gazetare e Khashoggi po ia prishte imazhin, i tha ndihmësit të tij të atëhershëm dhe tani Diplomati të akredituar në Emirateve të Bashkuara Arabe, Turki Aldakhil se ai do të përdorte një plumb në Jamal Khashoggin.

Kjo bisedë në mes të Princit Mohammed dhe ndihmësit të tij, Turki Aldakhil, u zhvillua në Shtator 2017, në periudhën kur zyrtarët në mbretëri po shqetësoheshin gjithnjë e më shumë për kritikën e Khashoggit ndaj qeverisë Saudite. Në të njëjtin muaj Khashoggi e fillloi punën e tij si columnist në The Washington Post dhe kishte shkruar kolumna dhe opione edhe për zyrtarët e lartë Sauditë, ku pot ë njejtit i shikonin mënyra më të mirë për të sjell atë përsëri në Arabinë Saudite.

Sipas zyrtarëve ndërkombëtar që posedonin informacione dhe raporte të inteligjencës, raporti i cili u përpilua në fillim të dhjetorit 2018, thuhet se Princi Mohammed bin Salman në bisedë kishte urdhëruar se nëse Khashoggi nuk kthehet përsëri në menyrë vullnetare në Arabinë Saudite, atëherë duhet të kthehet me forcë. Nëse asnjë nga metoda nuk funksionojnë, princi i kurorës tha që atëherë ai do të përdorte "një plumb" në Khashoggin.

Vetëm disa ditë pas kësaj bisede, Khashoggi e shkroi kolumnen e tij të parë për The Washington Post: "Arabia Saudite nuk ishte gjithnjë shtypëse e tillë. Tani është bërë e padurueshme". Ai gjithashtu shkroi "unë kam lënë shtëpinë time, familjen time dhe punën time dhe jam duke ngritur zërin tim. Nëse e bëj të kundërtën atëhere do t'i tradhtoj ata që vuajnë në burg. Unë mund të flas kur shumica nuk mundën."

Për të përmbyllur kapitullin e parë, i cili flet në mënyrë gjithëpërfshirëse për Khashoggin dhe jetën e tij, u përmend jeta e tij private dhe profesionale, si dhe armiqësia e tij të cilën e pagoi me jetën e tij.

Kjo vrasje sigurisht luajti një rol të rëndësishëm dhe i shkaktoi disa çështje për Arabinë Saudite, të tilla si:

- I. Hapi më i rëndësishëm për tu ndërmarrë nga Arabia Saudite është "identifikimi" i urdhëruesit dhe zbatuesit të vrasjes së Khashoggit, dhe të mbahen kriminelët përgjegjës;
- II. Kjo vrasje disi i rrëshqiti nga duart e Arabisë Saudite dhe u bë aq publike saqë një derë në botën mbyllur dhe të errët të qeverisë së Arabisë Saudite u hap për tu parë nga të gjithë e veçanërisht nga ndërkombëtarët;
- III. Marrëdhënia dypalëshe në mes të Shteteve të Bashkuara dhe Arabisë Saudite u shpalos, respektivisht interesat e tyre të ndërsjellë. SHBA i dha një shuplakë të pakuptimtë dhe të parëndësishme udhëheqjes Saudite për vrasjen e Khashoggit, e cila rezultoi me disa rregullime të vogla në politikat e brendshme Saudite.
- IV. Aspekti më interesant i dinamikës pas vrasjes së Khashoggit është përballja e Turqisë me Arabinë Saudite.

KAPITULLI II: VRASJA E JAMAL KHASHOGG-it

2.1 Vrasja e Jamal Khashoggit

“Sipas informacionit më të fundit që posedojmë, arsyeja pse ata e copëtuan trupin e tij është që ta shkrijnë sa më lehtë⁴¹” Yasin Aktay, këshillëtari i Presidentit Erdogan.

Fundjavën e fundit të muajit Shtator, respektivisht disa ditë para se të vritej, Jamal Khashoggi e kaloi në Londër ku mori pjesë në një konference të organizuar nga Middle East Monitor një portal pro-palestinez i lajmeve. Kjo konferenca titullohej "Oslo në 15: Një trashëgimi e premtimeve të thyera" dhe Jamal ishte një ndër folet kryesor së bashku me miqet e tij gazetar përfshirë këtu edhe Wadah Khanfar, një ish-drejtor i përgjithshëm i televizionit Al Jazeera. Gjatë pauzave të konferencës si dhe gjatë qëndrimit të tij në Londër, Jamal ndër të tjera e shprehu me miqtë e tij gëzimin e lumturinë për fillimin e një kapitullit të ri të jetës së tij pas kthimit në Stamboll. Ai gjithashtu e shprehu lumturinë e veçantë tek miku i tij Wadah Khanfar për zyrtarizimin e martesës së tij e cila do të ndodhte brenda pak ditësh.

Hatice Cengiz, një vajzë 36 vjeçe nga Turqia ishte kandidate për studime të doktoratës kur u njoftua me Jamal Khashoggin në një konfrencën të mbajtur në Stamboll. Vetëm disa muaj nga njoftimi i tyre, qifti kishin vendosur që të zyrtarizojnë lidhjen tyre me martesë.

Duke e marrë parasysh që Jamal kishte martesë edhe në të kaluarën, ai duhej të merrte çertifikatën nga konsullata Saudite që e dëshmonte statusin e tij civil dhe kjo çertifikatë do e lejonte të martohej me Haticen. Vizita e tij e parë në konsullatë për të kërkuar çertifikatën nga zyra e regjistrimit civil ishte para se të udhëtonte për në Londër, respektivisht ishte me 28 shtator 2018. Burimet e shumta mediatike realisht nuk flasin shumë për vizitën e tij të parë në konsullatën saudite. Informacione të pakta që mund të gjindën janë se Khashoggi ishte në konsullatë me 28 shtator 2018 për të kërkuar dokument dhe se me butësi i është thënë që të paraqitet përsëri në terminin e caktuar, që ishte 2 Tetor 2018, për të marrë dokumentin pasi që

⁴¹ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46070087> (datë 03.02.2021)

atë ditë konsullata kishte probleme teknike dhe nuk ishte në gjendje që t'ia dorëzoj dokumentin e kërkuar.

Vizita e tij e dytë në Konsullatën e Mbretërisë së Arabisë Saudite në Stamboll ishte caktuar për në 2 Tetor 2018 në ora 13:00. Jamal dhe Hatice shkuan së bashku në Konsullatë, por para se të hynte brenda, ai i dha Hatices dy telefonat e tij mobil pasi që ajo do e priste jashtë konsullatës. Jamal i kishte thënë Haticës që të bie në kontakt me dy miqtë e tij që ishin në kontakt të telefonit të tij, nëse ajo mendon që për këtë gjë paraqitët nevoja. Miqtë e Jamalit nga kontakti ishin Yasin Aktay, këshilltar i Presidentit të Turqisë Rexhep Taip Erdogan dhe Turan Kislakci, gazetari turk si dhe kryesues i shoqatës së mediave Turko-Arabe.

Jamal arriti në kohën e caktuar në konsullatë dhe në ora 13:14 ai u pranua në sektorin e vizave. Disa minuta pas hyrjes së tij, u dërgua me forcë në zyrën e konsullit të përgjithshëm. Në atë zyre ishin të pranishëm përafërisht 10 agjentë të inteligjencës dhe të sigurisë saudite ku udhëheqësi i kësaj ekipe për ndërhyrje të shpejtë ishte Gjeneral Brigadier Maher Abdulaziz Mutreb.

Audio transkriptat e vrasjes së Jamalit tashme janë të bërë publike nga shume burime mediatike serioze dhe prestigjioze, përfshirë këtu edhe Al Jazeera English, CNN, TRT World Now, etj. ku degjohën zërat kyrsisht të Gjeneralit Mutreb dhe të Dr. Salah Al-Tubaigy, patologu ligjor.

Në transkriptën e shkeputur nga libri “The killing in the Consulate” nga autori Jonathan Rugman për këtë tezë të masterit qartazi shihët dhe mund të dëshmohët që Jamal Khashoggi është vrarë dhe se trupi i tij është copëtuar. Në fillim të audio transkriptës⁴² Gjenerali Mutreb e urdhëron Jamalin që të ulët dhe e informon se ai do të kthehet për në Riad:

Gjenerali Mutreb: Ne duhet të të kthejme. Ekziston një urdhër nga Interpol. Interpoli kërkon që të ktheheni. Ne po vijmë për t'ju marrë. Pse nuk ktheheni?

Khashoggi: Pse nuk do të doja të kthehesha në vendin tim? Inshallah përfundimisht do të kthehem.

(dëgjohen zhurmat e ngatërruara)

⁴² Rugman, Johnatan. (2019). The killing in the consulate. *Investigating the life and death of Jamal Khashoggi*. Simon & Schuster. London UK, pg. 134.

Gjenerali Mutreb: Interpoli po vjen, prandaj duhet t'ju mbajmë derisa të vijnë ata.

Khashoggi: Kjo është kundër të gjitha llojeve të ligjeve. Unë jam i rrëmbyer!

Khashoggi: Nuk ka asnjë rast kundër meje. I kam njoftuar disa njerëz jashtë. Ata po më presin. Shoferi po më pret.

Zëri (në mënyrë të përsëritur): Le ta mbajmë shkurt.

Pastaj, Mutreb e pyet nëse ka celular.

Në ora 13:22.

Khashoggi: Dy telefona.

Gjenerali Mutreb: Çfarë lloji?

Khashoggi: Telefonat e Apple.

Khashoggi pastaj arsyetohet që telefonat e tij janë tek e fejuara e tij e cila gjindet jashtë konsullates. Pas këtij arsyetimi, Gjenerali Mutreb ia dorëzon Khashoggit një telefon dhe e urdhëron që ta përdor:

Gjenerali Mutreb: Dërgo një mesazh djalit tuaj.

Khashoggi: Cilit djalë? Çfarë duhet t'i them djalit tim?

(heshtje)

Gjenerali Mutreb: Do ta shkruash porosinë. Le të ushtorjmë. Na trego!

Khashoggi: Çfarë duhet të them? "Shihemi se shpejti!" Nuk mund të them "rrëmbim"!

Zëri: Shkurtoje.

Zëri: Largojeni xhaketën tuaj.

Khashoggi: Si mund të ndodhë kjo në një ambasadë? Unë nuk do i shkruaj gjë.

Zëri: Shkurtoje.

Khashoggi: Nuk do i shkruaj gjë.

(dëgjohen zhurmat e ngatërruara)

Gjenerali Mutreb: Shkruaj zt. Jamal. Ngutu. Na ndihmo që të ndihmojme sepse në fund do të të kthejme në Arabinë Saudite. Dhe nëse nuk na ndihmoni, ju e dini se çfarë do të ndodhë në fund të fundit. Lejoni që kjo gjë të ketë një fund të mirë.

Gjithashtu në ndërkohë degjohet Gjenerali Mutreb duke dhënë urdhëruar që të vendosin mjetet në tavolinë.

Në ora 13:33.

Khashoggi: A do të sulmohem? Unë jam i rrëmbyer!

Zëri: Nëse nuk na ndihmoni, e dini se çfarë do të ndodhë.

Khashoggi: Këtu ka një peshqir. A do të më drogoni ?

Zëri: Ne do t'ju anestetizojmë.

Pas kësaj, Gjenerali Mutreb i urdhëroi agentet që të merren me Khashoggin ku një agent, me ndihmen e agentëve të tjerë, ia mbylli gojën Khashoggit dhe ai përfundimisht u dorëzua.

Zëri: A ka fjetur?

Zëri: Ai ngre dorën lartë.

Zëri: Vazhdoni të shtypni...shtyp këtu. Mos e hiqni dorën. Shtyp!

Sipas autorit Rugman, Khashoggi duket të jetë i injektuar me sedativ dhe pastaj është ngulfatur me qese plastike.

Zëri: Le të presë ai!

Zëri: Mbaroi, mbaroi, mbaroi! Mirë, ka mbaruar.

Zëri: Hiqe, hiqe.

Zëri: Vendoseni këtë në kokën e tij. Mbeshtille. Mbeshtille.

Në një artikulli të Reuters të publikuar në Nentor 2018, thuhet që trupi i Jamal Khashoggi është copëtuar dhe tretur apo shkrirë. Më konkretisht, Kryeprokurori i Stambollit Irfan Fidan kishte deklaruar se Khashoggi ishte vrarë posa kishte hyrë në konsullatë dhe trupi i tij ishte prerë dhe asgjësuar⁴³.

Gjithashtu edhe miku i Khashoggit Yasin Aktay, këshillëtari i Presidentit Erdogan kishte thënë një gjë të ngjajshme “Sipas informacionit më të fundit që posedojmë, arsyeja pse ata e copëtuan trupin e tij është që ta shkrijnë sa më lehtë”. Ky ishte informacioni i parë i publikuar pas zhdukjes së tij.

Sipas autorit Rugman, pasi që Khashoggi është mbytur, rrobat e tij janë hequr dhe janë përdorur nga dubluesi i tij. Dubluesi i Khashoggi në realitet ishte Gjeneral Mustafa al-Madani i cili në pamje të parë ishte i moshës së përafërt me Khashoggin dhe dukej ngjajshëm. Ai i kishte veshur rrobat e Khashoggit: pantallona, xhaketën, këmbishën dhe syzet dhe në ora 14:43 kishte dal nga, së bashku me bashkëpunëtorin e tij, nga dera e pasme e konsullatës. Pasi që u larguan nga konsullata, Gjeneral Madani dhe bashkëpunëtori i tij shkuan në një banjo publike pranë Xhamisë së kaltërt ku i kishte hequr rrobat e Khashoggit dhe mëpastaj u kthyen në hotelin Mövenpick ku kishin qëndruar.

Ndërsa në ora 13:39 është dëgjuar tingulli i sharrës që na bën të ditur që trupi i Khashoggit është prerë, ku madje e autori e cek që edhe gishtat e tij janë hequr si ndëshkim për artikujt që i kishte botuar kundër qeverisë saudite në Washington Post. Autori me tej shpalos detaje, duke u bazuar në raportet e CIA-së, ku thuhet që Khashoggi është vrarë në zyrën e konsullit të përgjithshëm, se trupi i është copëtuar dhe pastaj vendos në qeset plastike dhe valixhet. Në ndërkohë Gjenerali Mutreb ka bërë se paku tre thirrje telefonike duke “informojeni atë tuajin: detyra është kryer. Është kryer!”.

Sipas burimeve të shumta mediatike, faza tjetër e operacionit të ekipës vrasëse ka filluar rreth orës 15:00 e që është asgjësimi i mbetjeve të copëtuara të Khashoggit. Nga kamerat që ishin të vendosura në hapësirën e jashtme të konsullatës është vërejtur që në atë kohë janë larguar 6 vetura nga konsullata, pas vrasjes, ku disa vetura shkonin në drejtim të rezidencës së konsullit të përgjithshëm që ishte përafësisht 500m larg nga konsullata, disa vetura shkonin në

⁴³ <https://www.trtworld.com/turkey/jamal-khashoggi-was-strangled-and-dismembered-21278> (datë 03.02.2021)

drejtim të aeroportit për të transportuar disa pjesëtarë të ekipit vrasës dhe disa vetura kanë shkuar tek hoteli Mövenpick ku qëndronin disa antarë të tjerë të ekipit vrasës. Një gjë tjetër që vlen të potencohet, sipas burimeve policore, ndër veturave që dolën nga konsullata ishte edhe furgoni i zi, i tipit Mercedes Vito me xhama të nxirra dhe me targa konsullore 34 CC 1865 ili cili arriti në rezidencën e konsullit. Ky furgon kishte qëndruar në rezidencë për disa ore dhe sipas të gjeturave policore besohet që në ato momente trupi i Khashoggit ishte transferuar brenda nga disa antarë të ekipit vrasës.

Disa orë pas këtyre ngjarjeve antarë të ekipit vrasës largohën nga Stambolli me dy fluturime⁴⁴ të rregullta edhe pse dy nga pesëmbëdhjetë antarë të ekipit vrasës ishin pajisur me pasaporta diplomatike. Fluturimi i pare ishte fluturimi i rregullt me anë të cilit fluturuan Gjenerali Mutreb së bahsku me pesë anëtare të ekipit ndërsa flutimi i rregullt i cili fluturoi në ora 22:54 të mbremjës dhe me këtë fluturim u larguan Dr. Tubaigy me shtatë anëtare tjerë të ekipit.

Gjatë kohës kur ndodhi vrasja, Hatice Cengiz ishte ende duke e pritur jashtë të fejuarin e saj. Rreth orës 16:00 ajo e kishte pyetur sigurimin nëse për Khashoggi por mori përgjigje se nuk kishte njeri brenda. Hatice e telefonoi konsullatën por i ishte thënë se kishte mbaruar orari i punës për atë ditë dhe se nuk kanë informacion nëse dikush është brenda. Pastaj Hatice e telefonoi një nga miqtë e ngushtë të Khashoggit Yasin Aktay, këshilltari i Presidentit Erdogan. Ajo gjithashtu e alarmoi edhe mikun tjetër të Khashoggit, gazetarin Turan Kislaksci i cili e alarmoi hierarkinë politike turke, respektivisht Yasin Aktay këshilltarin e presidentit⁴⁵, Emrullah Isler - ish Zëvendës Kryeministrin dhe Vasip Sahin guvernatori i Stambollit. Presidenti turk urdhëroi zyrtarët e policisë dhe inteligjencës të jenë në gatishmëri të lartë.

Sipas autorit Rugman, Yasin Aktay e kishte telefonuar Ambasadorin Saudit në Ankara Waleed al-Khereiji për të kërkuar informacion lidhur me Khashoggin por hasi në vesh të shurdhër. Më vonë është dëshmuar nga inteligjenca turke që Ambasadori al-Khereiji ishte në kontakt me konsullin e përgjithshëm ditë para vrasjes. Gazetarët ishin të vendosur përpara konsullatës në të njëjtin natë, duke menduar se Khashoggi po mbahet peng dhe menduan të bënin presion që të lirohej.

⁴⁴ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45906396> (datë 03.02.2021)

⁴⁵ <https://www.reuters.com/article/instant-article/idiNI7N1X500J> (datë 03.02.2021)

2.2 Hetimet

“Nga këndvështrimi im, krimi kishte shumë më shumë dimensione sesa një krim i kryer kundër familjes së Jamal Khashoggi. Ishte një akt torture, një akt zhdukjeje. Trupi nuk është gjetur. Ishte një krim kundër Turqisë [pasi vrasja ndodhi në konsullatën Saudite atje], ishte një krim sipas ligjit ndërkombëtar përfshirë Konventën e Vjenës. Asnjë nga këto dimensione nuk u mor parasysh gjatë gjyqimit.” - Raportuesja special e Kombeve të Bashkuara për ekzekutime pa gjyq, përmbledhje ose arbitrarë Agnes Callamard gjatë intervistës për Aljazeera, 10.09.2020.

Inteligjenca turke në përgjithësi njihet si një inteligjencë serioze dhe e suksesshme dhe se Organizata Kombëtare e Inteligjencës Turke që shkurtimisht njihet si MIT, i përgjon po thuajse të gjitha konsullatat në Stamboll duke përfshirë edhe atë të Arabisë Saudite për arsye se ka qenë për njohë në shënjestër pasi që konsiderohet si shtet potencialisht armiqësor.

Sipas burimeve të sigurisë turke, oficerët e inteligjencës Saudite vizituan konsullatën vetëm disa ditë para krimit për t’u siguruar se konsullata është vend i sigurt. Kur sauditët e kuptuan që përgjimi elektronik kishte ishte publikuar ata u thanë turqve se gjetën dhjetë pajisje përgjimi.

Gjatë vrasjes së Khashoggit, biseda brenda konsullatës nuk u përgjua në kohë reale por ishte përgjuar më vonë, njejt sikur se edhe bisedat telefonike para vrasjes. Nga përgjimet, hetimet preliminare thonin se Khashoggi ishte injektuar me një substancë të lëngshme e të panjohur. Hakan Fidan, Shef i inteligjencës turke kishte ardh në përfundim vetë disa ditë pas vrasjes së Khashoggit së ai ishte vrarë⁴⁶ dhe për këtë arsye ai e kishte telefonuar Princin e Kurorës së Arabisë Sauditë për të kërkuar kthimin e trupit të Khashoggit. Mirëpo, mediat ponohin se inteligjenca turke kishte dëshmi paraprake se sauditët po pretendonin të rrëmbejnë ose të vritnin Khashoggin. Sipas autorit Rugman, audio incizimi i siguruar nga MIT, citohet se Gjenerali Mutreb kishte thënë *"nëse ai nuk vjen, ne do ta vrasim atë këtu dhe do të heqim qafe trupin"*. Pra, ky ishte qëllimi i qartë për të vrarë Jamal Khashoggin.

⁴⁶ <https://www.hurriyetdailynews.com/turkeys-intel-chief-informs-us-senators-on-khashoggi-murder-139544> (datë. 03.02.2021).

Për vrasjen e Khashoggit është bërë një hetim i udhëhequr nga Agnes Callamard, raportuesja Specials e OKB-së për ekzekutimet jashtëgjyqësore. Znj. Callamard u lejua të dëgjonte dyzet e pesë minuta të përgjimit edhe pse sipas inteligjencës turke kishte audi përgjim të paktën shtatë orë. Gjatë dëgjimit të përgjimeve në Turqi, Znj. Callamardit⁴⁷ nuk iu është transkripta/përkthimi në gjuhën angleze dhe hierarkia e inteligjencës turke kërkuar nga ajo të mos mbante shënime.

Sipas agjencisë së lajmeve Reuters, Saud al-Qahtani Këshillëtari i Princit të Kurorës ishte lidhur drejt për së drejti nga Arabia Saudite përmes Skype me konsullatën kur ishte Khashoggi brenda. Gjatë komunikimit përmes Skype al-Qahtani dhe Khashoggi ishin fyer ndërmejt veti por përfundimisht al-Qahtani kishte dhënë urdhërin “më sillni kokën e qenit!”. Ky fakt nuk është konfirmuar as nga inteligjenca, nga policia turke e as nga gazetaret hulumtues. Sipas Reuters kjo audio biseda e al-Qahtanit ishte nën pronësine e Presidentit Erdogan dhe kishte refuzuar që t’ia tregonte e deshmonte qeverisë së SHBA-së.

Një fakt interesant i cili është potencuar gjatë hetimeve është Konsulli i Përgjithshëm i Arabisë Saudite në Stamboll Mohammed al – Otaibi i cili kishte frikë gjatë krimit. Ai kishte kërkuar që ballafaqimi me Khashoggin të bëhet jashtë zyrës së tij por ishte kërcënuar nga antarët e ekipit vrasës se ai duhet të heshte nëse ka dëshirë të jetonte pas kthimit të tij në Arabinë Saudite.

Disa ditë pas vrasjes dhe pasi që konsullata ishte pastruar thellësisht, Konsulli i Përgjithshëm e kishte udhëhequr për një vizitë një ekip të gazetarëve për të dëshmuar se Khashoggi nuk gjindet në konsullatë⁴⁸.

Konsulli i Përgjithshëm al – Otaibi fluturoi për në Arabi Saudite me 16 tetor 2018 dhe nuk është parë më ose dëgjuar prej asaj kohe⁴⁹.

Një gjë është interesante, në fazën fillestare të hetimeve, Arabia Saudite nuk kishte ofruar alternativa të besueshme të pretendimeve për vrasje. Në realitet ata janë munduar që t’i

⁴⁷ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49826905> (datë 03.02.2021)

⁴⁸ Rugman, Johnatan. (2019). The killing in the consulate. *Investigating the life and death of Jamal Khashoggi*. Simon & Schuster. London UK, pg. 152.

⁴⁹ https://www.business-standard.com/article/international/jamal-khashoggi-murder-saudi-suspect-killed-in-accident-probe-widens-118101800831_1.html (datë. 03.02.2021).

largojnë dëshmite tronditëse të siguruar nga policia e inteligjenca turke si dhe nga gazetaret hulumtues.

Turqit, në fazën fillestare të hetimeve, nuk pranuan lejuan që përgjimet të dalin nga zyret e tyre. Për këtë arsye Drejtoresha e CIA-s Gina Haspel, është detyruar të fluturonte fshehurazi në Turqi që t'i dëgjonte përgjimet⁵⁰. Më vonë, transkriptat e vrasjes (pjesa kryesore) në konsullatë të siguruara nga inteligjenca turke janë shpërndarë në htëpinë e Bardhë, CIA dhe agjensitë e inteligjencës miqësore në mbarë botën. Presidenti Erdogan në një deklaratë për shtyp me 10 nëntor deklaroi *“ne ia dhamë Arabisë Saudite, ne ia dhamë Amerikës, gjermanëve, francezëve, britanikëve, të gjithëve. Ata i kanë dëgjuar të gjitha bisedat. Ata e dinë. Nuk ka nevojë të shtrembërohet rasti. Ata e dinë me siguri që vrasësi- ose vrasësit- është midis këtyre pesëmbëdhjetë persona”*.

Presidenti Erdogan u mundua të bëjë presion Arabisë Saudite për krimin e bërë por duke e mos akuzuar në menyrë direkte. Presidenti Erdogan i mbante audio përgjimet si leve për të siguruar bashkëpunimin saudit në hetim dhe ai shpresonte, veprim nga Presidenti Trump, gjë që nuk ndodhi. Presidenti i Shteteve të Bashkuara të Amerikës Donald Trump kishte refuzuar t'a dëgjonte audio përgjimin e vrasjes⁵¹. Kjo strategji e paramenduar nga Presidenti Erdogan gjatë gjithë kohës u tregua si jo e suksesshme.

Një gabim tjetër serioz bërë nga Arabia Saudite ishin video incizime. Sipas mediave turke, se paku gjashtë kamera ishin të vendosura në pranë hyrjes së përparme të konsullatës ndërsa shtatë të tjera në pjesën e pasme. Policia turke ndër të tjera kishte bërë kërkesë për video incizimet por ata u përgjigjen se nuk kishin video incizime dhe se nuk ishin në funksion. Këto kamera të vendosura në oborrin konsullatës ishin të idhura me një server brenda konsullatës dhe policia turke kishte deklaruar se vrasësit e morën këtë server me vete për në Arabi Saudite që të largojnë dëshmi vizuale të antarëve të ekipit vrases dhe të levizjëve para, gjatë dhe pas krimit. Policia turke gjithashtu kishte deklaruar se se sauditët harruan se të paktën një kamerë e cila ishte vendosur në një kabinë jashtë hyrjes kryesore të konsullatës, incizimet të cilat ishin marrë nga policia turke.

⁵⁰ <https://www.businessinsider.com/khashoggi-killed-audio-cia-gina-haspel-2018-10> (datë. 03.02.2021).

⁵¹ <https://edition.cnn.com/2018/11/18/politics/donald-trump-jamal-khashoggi-tape/index.html> (datë. 03.02.2021).

Gazeta turke Sabah publikoi një javë pas vrasjës video⁵² të pesëmbëdhjetë anëtarëve të ekipit vrasës së bashku me emrat e tyre dhe vitet e lindjes. Këto të dhena ishin të siguruara nga autoritetet turke që më vonë ishin dhënë mediave për publikim. Në anën tjetër një kanal saudit i lajmeve, al - Arabiya⁵³, i kundërshtoi mediat dhe autoritetet turke duke thënë se këta persona ishin në të vërtetë për pushime në Stamboll.

Një dëshmi karakteristike por që konisderohet si dështim nga ana e Arabisë Saudite është mashtrimi me anë dubluesit të Khashoggit. Siç është cekur edhe më heret, kamerat e kanë dëshmu që dy persona kanë dalur nga porta e pasme e konsullatës pak kohë pas vrasjës. Njëri nga ata ishte dubluesi i Khashoggit, Gjenerali Mustafa al-Madani 57 vjeçar, i cili kishte vishur rrobat e viktimes. Shefi i policisë së Stambollit, Mustafa Caliskan, kishte bërë analizë dhe zbuloi që edhe përmes kamerave dubluesi amator nuk ishte Khashoggi. Personi që ishte në përcjelje të Gjeneralit Madani, ishte Saif Saad al-Qahtani, punonjës i zyrës së Princit të Kurorës. Një ditë pas vrasjës që të dy fluturuan nga Stambolli përmes Kajros për në Riad.

Ndër pyetjet më kritike gjatë hetimeve ishin edhe pyetjet: pse është bërë vrasja pikërisht në konsullatë dhe çfarë kishte ndodhur me trupin e Khashoggit?

Për t'u përgjigjur në pyetjen e parë mund të themi se sauditët donin të largonin rrezikun potencial apo thjeshtë thënë donin që ta zotëronin operacionin në menyrë që vrasja të kryhën në territorin Sovran të Arabisë Saudite duke u mos ndëshkuar dhe duke menduar që mund të bënin çfarë do pa lënë gjurmë.

Për t'u përgjigjur në pyetjen e dytë duhet t'i shikojmë disa dëshmi. Autoritetet turke kanë angazhuar përafërsisht 400 deri 500 zyrtarë të policisë dhe inteligjencës në hetim, të cilët i kanë shikuar kamerat në Stamboll dhe rrethinë. Nga ky hetim del se operativët sauditë hulumtuan mundësi të ndryshme për asgjësimin e trupit në orët para vrasjes. Policia e Stambollit zbuloi se një natë para krimit, zyrtarët sauditë kishin vozitur nëpër Stamboll, duke i shikuar parqe të përshtatshme dhe zona të hapura. Shtatëmbëdhjetë sauditë u përfshinë në hetimet që zgjatën dy javë. Ekipi i parë "hetimor" i përbërë nga 10 persona arritën në të njëjtën

⁵² <https://www.dailysabah.com/investigations/2018/12/19/new-footage-shows-saudi-hit-squad-entering-istanbul-consulate-where-khashoggi-was-killed> (datë. 03.02.2021).

⁵³ <https://english.alarabiya.net/features/2018/10/13/One-single-truth-about-Jamal-Khashoggi-case-remains-amid-media-lies> (datë. 03.02.2021).

ditë si një delegacion zyrtar për të negociuar me Presidentin Erdogan. Në mesin e këtij delegacioni ishin një toksikolog Kahleed Yahya al – Zahrani dhe një kimist Ahmad Abdulaziz aj-Junabi. Me praninë e këtyre dy delegatëve, autoritetet turke erdhen në përfundim se ky delegacion në realitet kishte ardhur për të bërë “pastrimin” e dëshmive në konsullatë. Pas këtij pastrimi, respektivisht 13 ditë pas zhdukjes së Khashoggit, u lejuan turq që të hynë në konsullatë për të kryer hetimin. Zyrtarët sauditë shoqëruan katër ekipet mjeko-ligjore turke ndërsa ekspertët të tjerë u lejuan të hynë tek pas orës 20:00.

Qasja e autoriteteve turke në konsullatë për të bërë hetim ishte kufizuar gjashtë orë mirëpo policia arritën të qëndronin dy orë më shumë. Gjatë hetimit nuk gjetën dëshmi të ADN-së në zyrën e konsullit të përgjithshëm. Në disa pjesë të zyrës së informimit kishte reagim drita ultravjollce dhe testet e lëngut luminal. Fatkeqësisht, këto nuk mund të konsiderohen si dëshmi. Policisë turke iu dha qasja në rezidencën e konsullit dy dite pas hetimit të konsullatës. Policia turke dhe specialistët të mjekësisë ligjore kanë hyre të përgatitur, e kanë filmuar vendin nga lartë me një dron të vogël. Gjithashtu njësia e qenve K9 ishte prezente me një qen të quajtur Melo⁵⁴, i cili reagoj në një frigorifer në një zonë magazinimi, mirëpo nuk u gjet asnjë dëshmi relevante. Hetimi më pastaj ishte bërë edhe në një bunar, ku dyshohet se janë fshehur pjesët e trupit të Khashoggit. Bunari është i thellë 21 m dhe i mbushur me ujë në nivelin prej 9 m. Autoritetet turke kanë parashtrur kërkesë tek autoritetet saudite që të lejohen zafrrifikësit të hetojnë këtë bunar por kjo kërkesë në parim është refuzuar nga sauditët. Vetëm janë lejuar që të marrin një mostër të ujit. Nga mostra e marrur nuk ka rezultuar asnjë rezultat i ADN-së. Dy mundësi tjera që policia e kishte parasysh është tretja e trupit me anë të acidit dhe djegja e trupit në një furrë në kopshtin e rezidencës së konsullit të përgjithshëm.

Sipas Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore vendbanimi i konsullit dhe prona e tij nuk është subjekt i paprekshmërisë. Në teori, qeveria turke nuk është dashur që të kërkojë pëlqimin sauditëve për ta hetuar rezidencën, për dallim nga konsullata.

Një çështje tjetër, Konsulli i përgjithshëm al –Otaibi, fluturoi për në Arabinë Saudite një ditë para se policia turke të kryente hetimin në shtëpinë e tij. Konventa e Vjenës për Marrëdhënie

⁵⁴ <https://www.theguardian.com/world/gallery/2018/oct/18/jamal-khashoggi-search-saudi-consul-residence-istanbul-turkey-in-pictures> (datë. 03.02.2021).

Konsullore e lejon arrestimin ose ndalimin e një oficeri konsullor për një "krim të rëndë" (në këtë rast ai mund të konsiderohet dëshmitar i rastit apo edhe bashkëpunëtor) por qeveria turke vendosi që të mos e përshkallëzojë situatën duke e ndalur dhe intervistuar al-Otaibin.

Edhe pas këtyre hapave të ndërmarra, pyetja kryesore për policinë turke mbetet se çfarë ka ndodhur me trupin e Khashoggit ndërsa për inteligjencën turke është a kishte dhënë urdhër për vrasje Princi i Kurorës Mohammad bin Salman.

Sipas një artikullit të CIA-s të publikuar në New York Times dhe Wall Street Journal, Princi i Kurorës dergoi porosi të shumta në Whatsapp⁵⁵ këshillatrit të tij për media i cili gjindej në Stambooll, Saud al-Qahtani. Nga këto porosi nuk mund të merren si bazë apo dëshmi se kishin të bëjnë me Khashoggin. Gjithashtu, Princi i Kurorës e kishte telefonuar Jerad Kushner në Shtëpinë e Bardhe me 9 Tetor dhe gjatë bisedës e kishte zhvlerësuar Khashoggin si Islamist i rrezikshëm dhe një anëtar i Vëllazërisë Myslimane.

Mos të harojmë të përmendim edhe komunikimin e bërë në mes të Princit të Kurorës dhe ndihmësit të tij të asaj kohe (Shtator 2017) ku gjatë bisedës për kthimin e Khashoggit në Arabinë Saudite Princi kishte thënë se duhet të kthehet me forcë dhe nëse kjo dështon atëherë duhet t'i ipet "një plumb"⁵⁶.

⁵⁵ <https://www.wsj.com/articles/cia-intercepts-underpin-assessment-saudi-crown-prince-targeted-khashoggi-1543640460> (datë. 03.02.2021).

⁵⁶ <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/8/mbs-had-threatened-to-use-a-bullet-on-jamal-khashoggi-report> (datë. 03.02.2021).

2.3 Ngjarjet dhe pasojat e vrasjes së Khashoggit

“...krimi i kryer kundër Jamal Khashoggi nuk ishte i llojit që duhej falur.” - Raportuesja special e Kombeve të Bashkuara për ekzekutime pa gjyq, përmbledhje ose arbitrare Agnes Callamard gjatë intervistës për Aljazeera, 10.09.2020.

Sipas Konventës së Vjenës për Marrëdhëniët Konsullore e vitit 1963, nënshkruar nga Turqia dhe Arabia Saudite, konsullata është e mbrojtur edhe pse në konventë ceket se hapësira konsullore nuk do të përdoret për asgjë tjetër përveç ushtrimit të funksioneve konsullore. Nga kronologjia e ngjarjeve kryesore shihet se sauditët e kanë shkelur Konventën duke e abuzuar konsullatën dhe duke e vonuar hetimin policor për aq kohë sa kishin mundësi. Përafërsisht 24 orë pas zhdukjes së Khashoggit, Arabia Saudite ka dhënë deklaratën e parë nga deklaratat të shumta që ishin mashtruese. Sipas tyre, Khashoggi e vizitoi konsullatën për të kërkuar dokumente lidhur me statusin e tij civil dhe menjëherë kishte dalur nga konsullata.

Një presion Arabisë Saudite është bërë nga Fred Ryan, Shefi Ekzekutiv i The Washington Post përmes Jared Kushner⁵⁷ dhe sekretarit të Shtetit Mike Pompeo. Zt. Kushner kishte shkruar letër Princit të Kurorës por nuk mori as një përgjigje nga Riadi.

Ambasadori i Arabisë Saudite i akredituar në Ankara-Turqi, Walid al Khoreiji u ftua dy here në Ministrinë e Punëve të Jashtme Turke për bisedë. Ai kishte thënë se nuk kishte as një informacion të ri dhe se rasti është në hetime, edhe pse kishte presion të madh.

Kompania mediatike Bloomberg ka publikuar intervistën⁵⁸ e bërë me Princin e Kurorës në emisionin e saj “60 minuta” e cila ishte bërë një ditë pas zhdukjes së Khashoggit:

Bloomberg: Cili është tregimi juaj për Jamal Khashoggin?

Princi i Kurorës: Ne po i dëgjojmë thashethemet për atë çfarë ka ndodhur. Ai është një shtetas saudit dhe ne jemi të etur të dimë se çfarë ka ndodhur me të...

Bloomberg: Ai hyri në konsullatën Saudite.

⁵⁷ <https://www.nytimes.com/2018/10/10/us/politics/jamal-khashoggi-disappearance-kushner.html> (datë. 03.02.2021).

⁵⁸ Rugman, Johnatan. (2019). The killing in the consulate. *Investigating the life and death of Jamal Khashoggi*. Simon & Schuster. London UK, pg. 151.

Princi i Kurorës: Sa e kam në dijeni, ai ka hyrë dh ka dalur disa minuta më vonë. Nuk jam i sigurt. Ne jemi duke hetuar....

Bloomberg: Pra, ai nuk është në konsullatë?

Princi i Kurorës: Po, ai nuk është brenda.

Bloomberg: Zyrtarët turk kanë thënë se ai është ende brenda.

Princi i Kurorës: Ne jemi të gatshëm të mirëpresim qeverinë turke që të bëjnë hetimin në hapësirat tona. shkojë dhe të kontrollojë ambientet tona.....Nëse ata e kërkojnë, natyrisht, ne do t'i lejojmë. Nuk kemi asgjë për të fshehur.

Vetëm katër ditë pas vrasjes, Konsuli i Përgjithshëm Mohamed al-Otaibi i hapi dyert e Konsullatës për agjenci të ndryshme të lajmeve dhe lajti rolin e një ciceroni, vetëm për të deshmuar se Khashoggi nuk ishte aty. Konsulli al – Otaibi gjatë gjithë kohës e shmangu kontaktin me sy dhe e mbantë një dorë të futur në xhepin e pantollave të tij për të treguar se është i hapur, nuk kishte gjë për të fshehur dhe se ndërgjegjja e tij ishte e pastër. Policia turke në të njejtën ditë filloi me një hetim penal.

Presidenti Erdogan kishte shkruar një opinion⁵⁹ për The Washington Post me 2 Nentor 2018 ku ishte shprehur se *“Arabia Saudite ka ende shumë pyetje për t'u përgjigjur lidhur me vrasjen e Jamal Khashoggit”*. Gjithashtu në një konferencë për shtyp kishte thënë se *“...situata ishte shumë, shumë e mërzitshme! Unë jam duke e ndjekur atë, duke e ndjekur atë dhe çfarëdo konkluzioni që rrjedh nga kjo, ne do ta informojmë botën.... Jamal është një gazetar, një mik të cilin në fakt e njoh prej kohësh ... Pritjet e mia janë akoma pozitive. Zoti do, ne nuk do të përballemi me një situatë që nuk e dëshirojmë. Pritjet e të fejuarës së tij janë të njëjta”*.

Në ndëkohë, The Washington Post kishte shkruar se Ambasadori i Arabisë Saudite në SHBA Khalid bin Salman po ashtu edhe vellau i Princit të Kurorës Mohammad bin Salman, ishte pikërisht ai që e këshilloi Khashoggin që të paraqitet në konsullatën saudite në Stamboll dhe se do ishte i sigurt atje. Këto informacione të publikuara janë marrur nga burimet e CIA-s, ku spiunët amerikanë kishin përgjuar bisedën telefonike miqësore në mes të Khashoggit dhe Ambasadorit Khalid. Qeveritarë të shumtë amerikan ishin të mendimit që Ambasadorit Khalid,

⁵⁹ <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/11/02/recep-tayyip-erdogan-saudi-arabia-still-has-many-questions-to-answer-about-jamal-khashoggis-killing/> (datë 03.02.2021).

nësë vëllai i tij Princi i kurorës ishte i përfshirë në vrasje, duhet të dëbohet. Ambasadori Khalid ne Shkurt 2019 është zëvendësuar.

Kronologjia e ngjarjeve kryesore Maj – Dhejtori 2018:

- **Maj 2018:** Jamal Khashoggi takohet me Hatice Cengiz, kandidate për studime të Doktoratës, në një konference shkencore në Stamboll. Pas një kohe të shkurtër qifti fejohej.
- **Shtator 2018:** Khashoggi lajmerohët për herë të parë në konsullatë e Arabisë Saudite në Stamboll për t'u pajisur me dokumentin i cili do ta lejonte martesën me Hatice. Për shkak të arsyeve teknike nuk i është dhënë dokumenti dhe është këshilluar që të paraqitet me 2 tetor.
- **1 Tetor 2018:** Khashoggi kthehet nga Londra.
- **2 Tetor 2018:** Khashoggi lajmerohët për dytë të parë në konsullatë e Arabisë Saudite në Stamboll për t'u pajisur me dokumentin të cilin e kishte kërkuar paraprakisht. Hatice e pret Khashoggin për më tepër se 4 orë para konsullatës dhe pasi që është informuar se nuk ka njeri në konsullate ajo fillimisht i kontakton dy miqë të Khashoggit dhe e alarmon policine turke.
- **7 Tetor 2018:** Qeveria e Arabisë Saudite e mohon përfshirjen në zhdukjen e Khashogit, pasi që ishte akuzuar me anë raporteve Policore.
- **10 Tetor 2018:** Presidenti i Shteteve të Bashkuara të Amerikës Donald Trump për herë të parë bën deklaratë lidhur me zhdukjen e Khashoggit dhe ftoi Hatice në Shtëpine e Bardhë.
- **11 Tetor 2018:** The Washington Post kishte publikuar se ekzistojnë audio dhe video incizime në të cilat dëshmohet se Khashoggi ishte vrarë në konsullatën e Arabisë Saudite në Stamboll.
- **15 Tetor 2018:** Për herë të parë është lejuar poicia turke që të kryejnë hetime në konsullatën e Arabisë Saudite.

- **19 Tetor 2019:** Zyrtar i Arabisë Sauditë ka dhënë deklaratë për media ku ka thënë se Khashoggi u vra kur u "vu në pozicionin e mbytjes" për ta parandaluar që të thërriste për ndihmë dhe për të mos e lejuar që të linte konsullatën e vendit në Turqi.
- **23 Tetor 2018:** Në një fjalim në Parlamentin e Turqisë, Presidenti turk Erdogan ka thënë se vrasja e Khashoggit ishte planifikuar nga sauditët.
- **24-25 Tetor 2018:** Raportet tregojnë se Presidenti Trump u informua nga Drejtoresha e CIA-s Gina Haspel për të gjeturat e fundit të hetimit të bërë nga SHBA për mënyrën se si u vra Khashoggi në Konsullatën Saudite. The Washington Post ka shkruar se Haspel ka dëgjuar audio përgjimet e vrasjes së Khashoggit.
- **31 Tetor 2018:** Prokurori turk Irfan Fidan konfirmon publikisht për herë të parë se Khashoggi ishte mbytur sapo hyri në Konsullatën Saudite në Stamboll dhe trupi i tij u copëtua.
- **4 Dhjetor 2018:** Drejtoresha e CIA-s Gina Haspel kishte informuar një grup të caktuar senatorësh mbi rolin e zyrtarëve të lartë arabë sauditë që luajtën në vdekjen e Khashoggit.
- **11 Dhejtor 2018:** Khashoggi është emëruar "Person i vitit" nga Time Magazine.

KAPITULLI III: IMUNITETI DIPLOMATIK DHE KONVENTA E VJENËS PËR MARRËDHENIE KONSULLORE

3.1 Imuniteti konsullor, paprekshmëria dhe të Drejtat e Njeriut për Jetën në rastin e Khashoggit

Kjo pjesë e kapitullit kryesisht do të mirret me aspektin ligjor të vrasjes së Khashoggit, respektivisht me pikëpamjet ligjore para, gjatë dhe pas vrasjes. Kemi parasysh që detyrimin kryesor ligjor në rastin e Khashoggit e mban Arabia Saudite por gjithashtu detyrimin pozitiv për të mbrojtur të drejtën e Khashoggit për jetë e kanë edhe Shteteve të Bashkuara dhe Turqia.

Kur e marrim parasysh situatën para vrasjes së Khashoggit, këtu mund të koncentrohemi në disa aspekte kyçe, siç janë: detyra për të mbrojtur jetën, parashikueshmerinë e kërcenimit si dhe ekstraterritoriteti.

➤ *Detyra për të mbrojtur jetën*

Jeta e njeriut është e shenjtë dhe në rastin e Khashoggit, detyrën për të mbrojtur jetën si është cekur edhe më herët e kanë Arabia Saudite pasi që ishte shtetasi i saj, Shtetet e Bashkuara të Amerikës pasi që ishte banor në SHBA si dhe Turqia sepse korrniza ligjore ndërkombëtare duke e përfshirë këtu edhe protokolin e Minesotës e lejon hetimin e ekzekutimeve jashtëgjyqësore, së bashku me Parimet e KB mbi Parandalimin dhe Hetimin Efektiv të Ekzekutimeve Jashtëligjore, Arbitrare dhe Përmbledhëse. E drejta ndërkombëtare në raste të tilla parasheh që hetimet të jenë të shpejta, efektive dhe të plotë, të pavarur dhe të paanshëm dhe transparente.

Mirëpo në këtë rast janë tri pyetje kryesore që duhet të përgjigjen për detyrimin pozitiv për të mbrojtur një individ.

1. Nga cili moment ngitët kjo çështje?
2. Kur të tejkalohët pragu pragu i lejuar apo “vija e kuqe”, cili është standardi i sjelljes që pritët nga shteti mbrojtës?
3. A ishin hapat e veprimit të shtetit mbrojtës të duhura, nëse marrim parasysh këtu kujdesin e duhur ligjor dhe rrethanat.

Organet e të drejtave të njeriut janë marrë gjerësisht me këto pyetje në praktikën e tyre gjyqësore. Sipas Komitetit të të Drejtave të Njeriut në Komentin e tij të Përgjithshëm 36 thot se pragu dhe standardi i çështjeve të sjelljes kërkojnë të gjitha palet të vendosin një ekuilibër, nga njëra anë, nevoja që shtetet të veprojnë pozitivisht ndaj mbrojnë jetën e individëve nga palët e treta dhe, në anën tjetër, nevojën për të shmangur vendosjen e ngarkesave joreale dhe të tepërta mbi shtetet.

➤ *Parashikueshmerinë e kërcënimit*

Kur e trajtojmë çështjen e parashikueshmerisë së kërcënimit, pyetja e parë që duhet të parashtrohet është nëse Shtetet e Bashkuara ose Turqia kishin informacion, ose duhej ta dinin, për një rrezik real dhe të menjëhershëm për jetën e Khashoggi nga qeveria e Arabisë Saudite, respektivisht a ishte kërcënim për jetën e Khashoggit i parashikueshëm për këto dy shtete?

Realisht, nuk kërkohet njohuri aktuale ose garancion për të një kërcënim të tillë, përveç që mund të jetë vetëm një vlerësim i rrezikut.

Ky vlerësim do të jetë domosdoshmërisht kontekstual dhe gjithmonë të varet nga:

- I. informacioni që shteti në të vërtetë kishte në posedim në kohën përkatëse, dhe
- II. informacioni që nuk e posedonte por që mund të kishte marrë nga burimet e tyre të inteligjencës.

Çështja kryesore është që edhe Shtetet e Bashkuara edhe Turqia kishin në dijeni për kërcëmin e Arabisë Saudite kundër Khashoggit apo jetës së tij por që këto dy qeveri i mbanin këto informacione për nevojat e shteteve të tyre. Këtu mund të vërtetojmë se Shtetet e Bashkuara dhe Turqia ishin plotësisht të vetëdijshëm në kontekstin më të gjerë. Një regjim gjithnjë e më shumë shtypës në Arabinë Saudite, i cili ka shtypur në mënyrë agresive disidencën brenda kufijve të saj dhe kishte kryer operacione të ndryshme jashtë kufijve të saj, duke përfshirë edhe rrëmbimet e kritikeve më të shquar sauditë të regjimit. Këto dy qeveri ishin të vetëdijshëm se Khashoggi ishte një zë i shquar që kundërshtonte regjimin dhe kishte një platformë unike si

gazetar që punonte për Washington Post, gjë që do të bënte që regjimi Saudit ta shihte të shihet si një qeveri armiqësore.

Gjithashtu, Shtetet e Bashkuara dhe Turqia kanë aftësi të inteligjencës, si në përgjithësi ashtu edhe karshi Arabisë Saudite. Ata në veçanti kishin qasje në inteligjencën njerëzore (burimet brenda qeverisë Saudite), sinjale të inteligjencës (përmes metodave të ndryshme të përgjimit elektronik të komunikimeve), dhe ndoshta mbikëqyrjen e objekteve kryesore, të tilla si konsullata Saudite në Stamboll në të cilën vrasja ndodhi.

Një vit para vrasjes, inteligjenca amerikane e kishte përgjuar një bisedë midis princit të kurorës Saudite, Mohammed bin Salman, dhe një ndihmësi të lartë, në të cilin princi i tha atij ndihmësi që ai “do të përdorte një plumb” për Khashoggin nëse ai nuk kthehet në Arabinë Saudite dhe t'i japë fund kritikave të tij ndaj qeverisë. Në një bisedë tjetër të përgjuar, Saud al-Qahtani i cili ishte mbikëqyrësi i ekipit prej 15 agjenteve saudit që e vranë Khashoggin, i tha Princit se Khashoggi kishte shumë ndikim dhe se kritikën e tij po e njollosnin imazhin e princit, që Arabia Saudite nuk duhet të kujdeset për reagimin ndërkombëtar ndaj mënyrës se si i trajton qytetarët e saj dhe se ai “nuk i pëlqente masat e buta apo të përgjysmuara sepse nuk besonte në to”. Pra, këtu shihet që Shtetet e Bashkuara e përgjonin në mënyrë elektronike Arabinë Saudite mirpo bisedat nuk u transkriptuan dhe u analizuan deri pas vdekjes së Khashoggit. Kështu që Shtetet e Bashkuara kishin këtë informacion por nuk e përpunuan që veprimet e tyre të mund të kuptoheshin në kohën përkatëse.

Sipas raporteve të inteligjencës të publikuara në Washington Post, Shtetet e Bashkuara gjithashtu përgjuan dhe me sa duket përpunuan dhe analizuan bisedat Saudite në të cilin flitet për një plan për të ndaluar dhe rrëmbyer Khashoggin, para vrasjes së tij.

Gjithashtu e kemi një gazetar i Observerit i cili deklaroi se të paktën një ditë para se Khashoggi të paraqitej në konsullatën Saudite në Stamboll, një zyrtar i NSA i tha se agjencia kishte informacione “Top Secret” që Riadi po planifikonte diçka “të pistë”⁶⁰, mirëpo më vonë është konstatu se ky fakt nuk ishte i qartë në përgjimet e bëra. Kjo u konsiderua e rëndësishme sepse Khashoggi është një banor i ligjshëm i Shteteve të Bashkuara, dhe për këtë arsye ka të drejtë në

⁶⁰ <https://observer.com/2018/10/nsa-source-white-house-knew-jamal-khashoggi-danger/> (datë 03.02.2021).

mbrojtje. Sipas zyrtarit të NSA, ky paralajmërim kërcënimit iu komunikua Shtëpisë së Bardhë përmes kanaleve zyrtare të inteligjencës.

Në anën tjetër, pak dihet për përgjimet e inteligjencës për rastin e Khashoggit. Nga rrethanat dhe dëshmitë e publikuara të paktën disa informacione të rëndësishme ishin në posedim të Turqisë. Në veçanti, Turqia kishte aftësi të gjera vëzhgimi sa i përket pronësisë konsullore, të cilat Turqia vetë i ka zbuluar kur bëri publike ekzistencën e një inçizimi i momentit dhe pasojave të vrasjes së Khashoggit.

Afati kohor i vrasjes është me rëndësi të madhe, veçanërisht fakti që Khashoggi shkoi dy herë në konsullatën Saudite në Stamboll. Së pari, ai shkoi në konsullatë pa paralajmërim më 28 shtator ku u prit mirë dhe më vonë iu tha që të kthehej me 2 tetor. Më 29 shtator Khashoggi udhëtoi në Londër për marrë pjesë në një konferencë dhe ishte kthyer në Stamboll më 1 tetor. Vizita e tij e dytë, fatale në konsullatë më pas ndodhi rreth orës 13:00 të 2 Tetorit; disa orë më vonë e fejuara e tij e raportoi atë të zhdukur duke telefonuar policinë dhe Yasin Aktay, këshilltarin e Presidentit Erdogan.

Vendimi i autoriteteve Saudite për të filluar operacionin specifik që rezultoi në vdekjen e Khashoggit ishte bërë menjihere pas vizitës së tij të parë të konsullatës në 29 Shtator. Përgatitjet duhej të ishin bërë edhe konsullatë për operacionin dhe të gjitha këto duhej të bëheshin në periudhen kohore nga 29 shtatori deri me 1 tetori. Gjatë kësaj periudhe është raportuar që stafit të konsullatës iu dha një ditë pushim me 2 tetor, dhe se CCTV në ndërtesë nuk ishin në funksion të plotë. Disa debate për operacionin e planifikuar duhej të zhvilloheshin në ambientet e konsullatës para 2 Tetorit dhe tashme nga deshmia e kemi parasysh që autoritetet turke i kishin këto hapësira dhe personelin nën një lloj vëzhgimi. Një tjetër fakt është që me datën 2 tetor, aeroplani privat me anëtarët e ekipit Saudit që e vrite Khashoggin kishte ateru në 03:00 të mëngjesit në aeroportin Ataturk ndërsa të tjerët mbërritën gjatë ditës përmes fluturimeve të rregullta. Agjentët u larguan nga Turqia me dy aeroplanë privatë më vonë në mbrëmjen e 2 tetorit dhe të gjitha këto nuk kaluan pa u vënë re nga shërbimet e inteligjencës turke. Kështu që Turqia të kishte plotësisht informacione të cilat e paralajmëronin për një kërcënim kundër Khashoggit, para vrasjes.

Duke u bazuar në provat e disponueshme publikisht nuk mund të themi se është vërtetuar përfundimisht se Shtetet e Bashkuara ose Turqia dinin për një rrezik real dhe të menjëhershëm për jetën e Khashoggit. Siç është publikuar nga media, Shtetet e Bashkuara kishin përgjuar disa biseda të princit të kurorës, të cilat tregonin një kërcënim të tillë dhe këto biseda thjesht u mblodhën, por nuk u transkriptuan dhe paraprakisht analizuan. Prandaj, do të ishte e paarsyeshme nëse do kishim thënë se një shtet ka ditur dhe as nuk mund të pritet që një shtet të analizojë të gjitha sinjalet e inteligjencës në kohë reale.

➤ Ekstraterritoriteti

Nëse qeveria amerikane e dinte ose duhej ta dinte për kërcënimin e Khashoggit sa a ishte i pranishëm në territorin e saj, edhe pse ishte edhe banor i SHBAse për një periudhë të gjatë kohore, atëherë duhet të zbatohet detyra për të mbrojtur sipas nenit 6 i Paktit ndërkombëtar i të drejtave civile dhe politike (PNDKP) i cili thot:

1. Çdo qenie njerëzore ka të drejtën e qenësishme për jetë. Kjo e drejtë mbrohet me ligj. Askush nuk mund të privohet arbitrarisht nga jeta e tij.
2. Në vendet që nuk kanë hequr dënimin me vdekje, dënimi me vdekje mund të shqiptohet vetëm për krimet më të rënda në përputhje me ligjin në fuqi në kohën e kryerjes së krimit dhe jo në kundërshtim me dispozitat e këtij Pakti dhe Konventës për Parandalimin dhe Dënimin e Krimit të Gjenocidit (KPDKGj). Ky ndëshkim mund të kryhet vetëm në bazë të një vendimi përfundimtar të dhënë nga një gjykatë kompetente.
3. Kur privimi nga jeta përbën krim si gjenocidi, kuptohet që asgjë në këtë nen nuk do të autorizojë asnjë Shtet Palë të kësaj Pakti për të përjashtuar në asnjë mënyrë nga ndonjë detyrim i marrë sipas dispozitave të Konventës për Parandalimin dhe Dënimin e krimit të gjenocidit.
4. Kushdo i dënuar me vdekje ka të drejtë të kërkojë falje ose zbutje të dënimit. Amnistia, falja ose zbutja e dënimit me vdekje mund të jepet në të gjitha rastet.
5. Dënimi për vdekje nuk do të shqiptohet për krime të kryera nga persona nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç dhe nuk do të kryhet ndaj grave shtatzëna.

6. Asgjë në këtë nen nuk do të thirret për të vonuar ose për të parandaluar heqjen e dënimit me vdekje nga çdo Shtet Palë në këtë Pakt.

Mirëpo, kjo mbrojtje nuk ndodhi. Këtu pra vie në pah detyrimi pozitiv për të mbrojtur jetën e një individ i cili gjindet jashtë territorit të një shteti, veçanërisht nëse një kërcënim specifik për jetën e atij individ është i parashikueshëm për shtetin.

Fatkeqësisht, në rastin e Khashoggin nuk ka asnjë përgjigje të qartë. Jurisprudenca e organeve të të drejtave të njeriut ka bashkuar rreth dy mënyrave themelore të zbatueshmërisë ekstraterritoriale të traktateve të të drejtave të njeriut, të cilat sillen rreth interpretimit të nocionit të juridiksionit shtetëror në këto traktate. Së pari, se ato do të zbatohen për individët e vendosur jashtë territorit të një shteti, por brenda një territori ose zone nën kontrollin e shtetit. Së dyti, që ata do të aplikojnë nëse individ është jashtë territorit të shtetit por është nën autoritetin ose kontrollin e një agjenti shtetëror.

Për të përmbyllur këtë pjesë mund të themi se është shumë e mundur që Shtetet e Bashkuara ose Turqia të dinin, ose duhej ta dinin, për rrezikun potencial të jetës së Jamal Khashoggit nga agjentët e shtetit saudit. Nëse detyra për të mbrojtur jetën ishte zbatuar, atëherë këto tre shtete pa dyshim kanë dështu duke e mos paralajmëruar Khashoggin për rrezikun, si dhe në rastin e Turqisë dështimi kishte me qene pranimi i agjentëve sauditë në territorin e saj. Zbatueshmëria ekstraterritoriale e KNDKP është një faktor i ndërlikuar për SHBA por nuk ishte një problem i cili nuk mund të zgjidhet.

Gjithashtu, media kanë raportuar që inteligjenca britanike e kishte përgjuar qeverinë saudite, respektivisht, anëtarët e rrethit mbretëror të cilet e kanë urdhëruar rrëmbimin e Khashoggit dhe e kishin paralajmëruar autoritetet Saudite kundër një veprimi të tillë mirëpo nuk e kanë paralajmëruar Khashoggin i cili ishte në Londër para vrasjes se tij.

Kur e marrim parasysh situatën gjatë vrasjes së Khashoggit, këtu mund të koncentrohemi në disa aspekte kyçe, siç janë: ekstraterritoriteti, detyrimi pozitiv i Turqisë për të mbrojtur të drejtën e Khashoggit për të jetuar dhe paprekshmeria e pronës konsullore.

Arabia Saudite e kishte shkelur detyrimin e saj kur e kishte privuar individin në mënyrë arbitrare nga jeta sipas Nenit 5 të Kartës Arabe të të drejtave të njeriut (çdo qenie njerëzore ka të drejtën e natyrshme për jetë dhe kjo e drejtë do të mbrohet me ligj. Askush nuk mund të privohet arbitrarisht nga jeta e tij) dhe të drejtës ndërkombëtare për të drejtat e njeriut. Arabia Saudite nuk mund të ofronte asnjë lloj justifikimi për vrasjen e Khashoggit që mund të konsiderohej madje edhe potencialisht legjitime nga pikëpamja e së drejtës për jetë.

➤ *Ekstraterritoriteti*

Kur e trajtojmë çështjen e ekstraterritoritetit në rastin e Khashoggit gjatë vrasjës, flasim për detyrimin negativ repsketivisht përdorimi i forcës vdekjeprurëse pa justifikim. Sipas Kartës Arabe të të drejtave të njeriut dhe të drejtës ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, Arabia Saudite ishte nën një detyrim për të respektuar të drejtën e Khashoggit për jetë.

Kjo mund të arrihet për disa arsye të ndryshme:

- se zbatohet detyrimi negativ për të respektuar të drejtën për jetë dhe për të mos u ndalur nga forca vdekjeprurëse pa asnjë kufizim territorial;
- se vrasja e një individi përbën një ushtrim të autoritetit ose kontrollit, dhe kështu juridiksionin, mbi atë individ;
- se vrasja e Khashoggit ndodhi në një konsullatë Saudite.

Nëse në rastin e vrasjës së Khashoggit shikohet Karta Arabe e të drejtave të njeriut dhe Ligji ndërkombëtar për të drejtat e njeriut, atëhere shkelja e së drejtës për jetë është e qartë dhe e dukshme.

➤ *Detyrimi pozitiv i Turqisë për të mbrojtur të drejtën e Khashoggit për të jetuar*

Një aspekt tjetër që duhet të shikojmë është detyrimi pozitiv i Turqisë për të mbrojtur të drejtën e Khashoggit për të jetuar. Detyrimi kryesor i Turqisë për të siguruar ose siguruar të

drejtën e jetës së Khashoggi vazhdoi të zbatohej pas hyrjes së tij në konsullatën Saudite në Stamboll. Khashoggi mbeti brenda juridiksionit të Turqisë për qëllimet e zbatueshmërisë së KEDNJ dhe PNDKP, edhe nëse ai ishte gjithashtu njëkohësisht brenda juridiksionit Saudit.

Sipas fakteve të publikuara Khashoggi u vra shumë shpejt pasi ka hyrë në konsullatë, që sipas të gjitha kalkulimeve vrasja ka ndodh vetëm brenda një ore.

Po ashtu është bërë publike se Turqia i posedon audio incizime të momenteve të tij të fundit dhe fjalëve të tij të fundit që i janë thënë por nuk është bërë publike për metodat e aplikuara nga ana e Turqisë për t'i siguruar këto incizime. Turqia kishte dëshmuar se inteligjencën e kishte shumë të avancuar sepse kishte pajisje dëgjimi në ambientet e konsullatës, mbikqyri konsullatën përmes përdorimit të një mikrofoni të fuqishëm drejtues, përgjoi komunikimet e ekipit të goditur Saudit ose mbase edhe i kishte kombinuar disa nga metodat e inteligjencës. Pra, inteligjenca turke e dinin se çfarë po ndodhte në kohën reale mirëpo ata nuk mund të përmbushnin detyrimin pozitiv për të mbrojtur jetën e Khashoggit vetëm duke e paralajmëruar për rrezikun. Realisht, Turqia do të duhej të ndërhynte direkt për të parandaluar vrasjen, me forcë nëse ishte e nevojshme dhe me një veprim të tillë Turqia do të ishte përballur me një konflikt të dukshëm normash. Në rast të tillë, detyrimet e tij pozitive sipas KNDKP dhe KEDNJ do t'i lejonin që të dërgojë forcat e saj policore ose shërbime të tjera të sigurisë në konsullatë, për të parandaluar vrasjen, në njëërë anë. Ndërsa në anën tjetër, nëse kishte ndodh ky parandalim atëhere do të ishte shkelje prima facie e detyrimit të tij për të respektuar paprekshmërinë e konsullatës sipas nenit 31 të Konventës së Vjenës për Shërbime Konsullore, i cili ndalon në mënyrë specifike agjentët e shtetit pritës të hyjnë në ambientet konsullore pa miratimin e titullarit i postit konsullor - i njëjti konsull i përgjithshëm saudit i cili ishte, në atë kohë prezent gjatë vrasjes.

➤ *Paprekshmeria e pronës konsullore*

Aspekti kryesor në këtë rast është paprekshmëria e ambienteve konsullore e garantuar me anë të Konventës së Vjenës për Marrëdhëniet Konsullore.

Hapësira diplomatike dhe konsullore nuk e humbin statusin dhe paprekshmërinë e tyre vetëm sepse një status i tillë po abuzohet. Dispozita e paprekshmërisë në nenin 31 të Konventës së

Vjenës për marrëdhëniet konsullore është hartuar në terma shumë më pak absolutë se ekuivalenti i saj në nenin 22 (1) të Konventës së Vjenës për marrëdhëniet diplomatike (KVMD), e cila duket të përmbajë një mbrojtje kategorike të paprekshmërisë dhe një ndalim total të hyrjes nga agjentët e shtetit pritës pa miratimin e shefit të misionit. Sidoqoftë, Khashoggi nuk u vra në ambasadë por në konsullatë. Mbrojtja për paprekshmërinë e mjediseve të tilla është më e ulët. Ndryshe nga KVMD, neni 31 (2) KVMK ka përjashtim të pëlqimit të supozuar të paprekshmërisë i cili thotë “Pëlqimi i shefit të konsullatës mund të merret, megjithatë, në rast zjarri ose katastrofe tjetër që kërkon veprim të shpejtë mbrojtës”. Intervenimi apo hyrja nga autoritetet turke në konsullatë gjatë sulmit ndaj Khashoggi nuk do të kishte shkelur nenin 31 KVMK, qoftë për shkak të përjashtimit të supozimit të pëlqimit në nenin 31 (2) ose për shkak të një përjashtimi të nënkuptuar për hyrjen pa pëlqimin e justifikuar nga nevoja urgjente për të mbrojtur jetën e njeriut.

Për ta përmbyll shkurtimisht këtë pjesë, mund të themi se Arabia Saudite, sipas Kartës Arabe të të drejtave të njeriut dhe ligjit ndërkombëtar për të drejtave të njeriut, është përgjegjëse për shkeljen e aspektit negativ të së drejtës për jetë. Ndërsa në anën tjetër, detyrimi pozitiv i Turqisë për të mbrojtur jetën e Khashoggit ishte edhe para por mbeti edhe pas hyrjes së tij në konsullatën e Arabisë Saudite.

Kur e marrim parasysh situatën pas vrasjes së Khashoggit, këtu mund të koncentrohemi në disa aspekte kyçe, siç janë: largimi i agjentëve sauditë nga Stambolli, largimi i konsullit të përgjithshëm nga Stambolli, vonesa në hetimin e konsullatës, vonesa në hetimin e residences së konsullit si dhe hetimi i automjeteve konsullore.

Pas vdekjes së Khashoggit, Arabia Saudite dhe Turqia u obligua të hetojë vdekjen e tij dhe ky obligim është për shkak të detyrimit procedural pozitiv ndërsa detyrimet thelbësore negative dhe pozitive u shuan. Me fjalë të tjera, Khashoggi në momentin e vdekjes së tij u bë subjekt i juridiksionit të të dy shteteve. Ashtu si detyrimi thelbësor pozitiv për të mbrojtur jetën, detyrimi procedural për të hetuar vdekjen e tij është pjesë e kujdesit dhe nuk kërkohet nga shtetet që të bëjnë të pamundurën por të jenë fleksibil dhe të bëjnë atë çfarë pritet nga ata në këto rrethana. Hetimet mbi pretendimet për shkelje të së drejtës për jetë duhet të jenë gjithmonë të pavarura, të paanshme, të shpejta, të hollësishme, efektive, të besueshme dhe transparente, dhe në rast se konstatohet ndo një shkelje, duhet të sigurohet dëmshpërblim i plotë.

Fatkeqësisht, ekzistojnë shumë arsye ku qartazi shihet se Arabia Saudite ka bërë shkelje procedurale për të hetuar vdekjen e Khashoggit. Agjentët e saj mbuluan dëshmitë e vrasjes dhe e penguan shtetin turk për të kryer hetime, në njerën anë ndërsa në anën tjetër hetimet e brendshëm nuk ishin transparente. Kjo na len të kuptojmë se autoritetet e zbatimit të ligjit Saudit nuk kanë pavarësi reale nga ekzekutivi veçanërisht kur shtrohet pyetja nëse princi i kurorës e urdhëroi vrasjen e Khashoggit apo e kishte në dijeni që operacioni do të ndodhte. Pra, nuk ka dyshim se Arabia Saudite ka bërë shkelje procedurale të së drejtës për jetë.

Por pozicioni i Turqisë është shumë i ndryshëm. Autoritetet turke kanë treguar gatishmëri për të hetuar në mënyrë efektive vdekjen e Khashoggit, dhe në të vërtetë shumë informacione të publikuara për vrasjen e tij janë rezultat i përpjekjeve të tyre hetimore. Fatmirësisht Turqia, nuk ka bashkëpunuar me Arabinë Saudite për fshehjen e vrasjes, gjë që në të kundërtë që do ishte më lehtë për sauditet, por zgjodhi të hetojë atë në menyrë të pavarur. Hetimet ekspeditive të vrasjes së Khashoggit në realitet ishte subjekt i vlerësimeve të politikës së kreut të shtetit. Sidoqoftë, ekziston një numër vendimesh specifike të marra nga autoritetet turke që janë të

paktën në kundërshtim me detyrimin e Turqisë sipas KEDNJ dhe PNDKP për të hetuar në mënyrë efektive vdekjen e Khashoggit dhe ato janë:

- *lejimi i anëtarëve të ekipit vrasës saudit të largohen nga Turqia;*
- lejimi i konsullit të përgjithshëm saudit të largohet nga Turqia;
- vonesë në hetimet e konsullatës;
- vonesë në hetimet e rezidencës së konsullit të përgjithshëm; si dhe
- çështje që mund të dalim me hetimet e veturave konsullore.

Në të vërtetë kur interpretohen privilegjet dhe imunitetet konsullore, shihet që nuk ka pengesë ligjore për një hetim të shpejtë dhe efektiv në rastin e vrasje së Khashoggit.

➤ *Largimi i agjentëve sauditë nga Stambolli*

Vendimi i autoriteteve turke që mbetet i hapur për të trajtuar është i lejimit të agjentëve sauditë të largohen nga Stambolli me dy aeroplanë privatë me 2 Tetor. Nëse Turqia nuk e kishte në dijeni se kush ishin këta njerëz atëherë do ishte e vështirë të fajësohen për largimin e tyre. Por nëse e dinin se kush ishin ata dhe cili ishte qëllimi i tyre, ose kishin dyshime për veprimet dhe qëllimet e tyre, atëherë së paku mund të kishin parandaluar largimin e tyre. Pra, nuk do ishte e nevojshme t'i arrestonte ata (së paku jo në atë moment), por e e tëra çfarë duhej të kishin bërë ishte t'i ndalonte ata të largoheshin. Shtypi turk ka publikuar se gjërat e dyshimta u panë në skanimin e bagazhit të agjentëve sauditë në aeroportin Ataturk, por agjentët mbanin pasaporta diplomatike, prandaj çantat e tyre nuk iu nënshtruan kontrollit manual. Këtu duhet të kemi parasysh se nëse ndo një person ka pasaportë diplomatike, nuk thotë asgjë për të drejtën e tyre për ndonjë privilegj dhe imunitet sipas ligjit ndërkombëtar pasi që agjentet nuk ishin as anëtarë të misionit diplomatik në Ankara, as oficerë të postës konsullore në Stamboll e as nuk gëzonin imunitet të ndo një misionit special.

➤ *Largimi i konsullit të përgjithshëm nga Stambolli*

Vendimi tjetër i diskutueshëm i autoriteteve turke ishte se ata lejuan konsullin e përgjithshëm saudit në Stamboll, Mohammad al-Otaibi, të largohet nga Turqia me 16 tetor, një ditë para se rezidenca e tij të hetohej nga autoritetet turke. Në këtë periudhë Turqia padyshim kishte informacione të mjaftueshme për vrasjen e Khashoggit, ishte në dijeni se konsulli ka qenë i

përfshirë në operacionin e vrasjes ose së paku ishte dëshmitar gjatë vrasjes. Në një incizim të siguruar nga shërbimet e sigurisë turke mendohet që konsulli iu tha anëtarëve të ekipit, në momentin kur u sulmua Khashoggi në konsullatë, “bëni këtë jashtë, do të më futni në telashe”. Vetëm katër ditë pas vrasjes, konsulli i përgjithëm al-Otaibi i priti reporterët e Reuters në një turne në konsullatë, ku kishte hapur dollapë për t'i treguar atyre se Khashoggi nuk gjindej atje, duke mohuar çdo njohuri për rrëmbimin e Khashoggit dhe hedhjen poshtë të akuzave për përfshirjen e misionit të tij në zhdukjen e Khashoggit si një akt i neveritshëm. Edhe pse dihet që konsulli al-Otaibi ishte një dëshmitar i vrasjes së Khashoggit, ai u lejua të largohej nga Turqia. Për dallim nga anëtarët e ekipit të cilet e ekzekutuan vrasjen, konsulli i përgjithshëm al-Otaibi kishte të drejtë në privilegje dhe imunitete, pasi që ai ishte shefi i postit konsullor në Stamboll. Por këto imunitete nuk janë të pakufizuara. Mbrojtja e paprekshmërisë së një anëtari të një misioni diplomatik sipas nenit 29 KVMD është kategorike dhe ata përjashtohen nga çdo detyrim për të dhënë dëshmi si dëshmitar sipas nenit 31 (2) KVMD, mirëpo njëjta gjë nuk qendron për oficerët konsullorë. Neni 41 (1) KVMD lejon arrestimin ose ndalimin e një oficeri konsullor për një "krim të rëndë", ndërsa neni 44 KVMD lejon shtetin pritës të detyrojë një zyrtar konsullor të japë dëshmi për çështje që nuk lidhen me ushtrimin e funksioneve të tyre, siç padyshim është vrasja. Përfundimisht mund të themi se sipas ligjit konsullor nuk ka asgjë që do ta ndalonte Turqinë të arrestonte al-Otaibi ose të paktën ta merrte në pyetje si dëshmitar dhe ta ndalonte atë të largohej nga vendi.

➤ *Vonesa në hetimin e konsullatës*

Meqenëse kanë kaluar gati dy javë, autoritetet saudite kishin mundësi të majftueshme të manipulojnë vendngjarjen e krimit. Vonesa u shkaktua nga Turqia sepse e kishte pritur pëlqimin saudit për të hyrë në hapësirën konsullore dhe pengesa ishin të qëllimshme nga ana e Arabisë Saudite. Megjithatë, Turqia ligjërisht u pengua për të hyrë në konsullatë. Kërcënimi për jetën e Khashoggit mund të trajtohet si një urgjencë apo katastrofë që kërkon veprim të shpejtë të mbrojtjes, i cili mund të ketë shkaktuar shqetësim ose përjashtim të pëlqimit të supozuar të paprekshmërisë sipas nenit 31 (2) KVMD, ky nuk është rasti kur bëhet e ditur se Khashoggi tashmë është i vdekur. Hetimi i vdekjes së Khashoggit nuk është, me fjalë të tjera, aq arsye bindëse për një përjashtim nga paprekshmëria siç do ishte shpëtimi i jetës së tij. Turqia mund të

kishte ndërprerë marrëdhëniet konsullore me Arabinë Saudite, duke kërkuar që personeli konsullor të largohet dhe duke dobësuar paprekshmërinë e ambienteve konsullore dhe duke u thirrur në nenin 27 (1) (a) të KVMK, i cili nuk mund të pengojë kërkimin e qëllimit të një hetimi penal. Megjithatë, një hap i tillë i bërë nga ana e Turqisë do të kishte pasoja të mëdha pasi që do përkeqësoheshin marrëdhëniet e saj me Arabinë Saudite.

➤ *Vonesa në hetimin e residences së konsullit*

Turqia gjithashtu e priste miratimin e Arabisë Saudite për të hetuar rezidencën e konsullit të përgjithshëm dhe u ballafaqua me një vonesë të konsiderueshme, respektivisht mori pëlqimin saudit me 17 tetor. Vonesa dhe qasja e kufizuar i dhënë kishte shkaktuar probleme në marrjen e informacionit të dobishëm për të përcaktuar se çfarë kishte ndodhur përfundimisht me trupin e Khashoggit. Pak pas orës 3 të pasdites në 2 Tetor, video incizimet treguan se automjetet me targa konsullore largoheshin nga konsullata Saudite për në rezidencën e konsullit të përgjithshëm. Ekziston mundësia se trupi i copëtuar i Khashoggit ishte në ato automjete, dhe që ato disi të hidheshin në hapësirat e rezidencës. Disa raporte phojnë se trupi i copëtuar i Khashoggit ishte tretur në acid në rezidencën e konsullit dhe se kishte disa dëshmi biologjike që trupi i tij i pjesshëm ishte edhe në kopshtin e rezidencës. Mirëpo, raportet përfundimtare shkruajnë se trupi i Khashoggit u dogj në një furrë të madhe të jashtme në kopshtin e rezidencës në një periudhë kohore prej tre ditësh. Ligjërisht, pika kryesore këtu është se rezidenca e konsullit nuk gëzon asnjë paprekshmëri. Sipas Sipas nenit 30 (1) të KVMD, rezidenca e zyrtarit diplomatik gëzon paprekshmëri ndërsa në KVMK nuk ekziston asnjë dispozitë ekuivalente. Pra, nuk kishte nevojë dhe nuk ekzistonte ndalesë ligjore për të marrë pëlqimin saudit për të bërë hetime në rezidencën e konsullit të përgjithshëm, Gjithashtu, Turqia mund të mos kishte pranuar ndo një kufizim se si dhe në çfarë mase do kryenin hetimin mirëpo Turqia u përpjek që mos të kundërshtonte dhe provokonte tepër qeverinë Saudite.

➤ *Hetimi i automjeteve konsullore*

E njëjta gjë vlen për kërkimin e çdo veturë të konsullatës. Ekipi saudit i cili e bëri vrasjen i kishin përdorur të paktën shtatë makina të ndryshme para dhe pas vrasjes. Për dallim nga veturat diplomatike, veturat konsullore nuk gëzojnë imunitet ose paprekshmëri. Për këtë bazohetmi ne

nenin 22 (3) të KVMD ku thuhet se “mjetet e transportit të misionit do të jenë të imunizuara nga kërkimi, kërkesa, bashkëngjitja ose ekzekutimi” ndërsa neni 31 (4) të KVMK i imunizon mjetet e transportit të postës konsullore vetëm nga kërkesa për qëllime të mbrojtjes kombëtare ose shërbimeve publike dhe nuk i mbron ata nga kërkimi.

Nuk janë të rralla rastet ku një krim e kalon kufirin shtetëror dhe në rastin e Khashoggit hetimet transnacionale kanë tërhequr relativisht pak vëmendje nga pikëpamja e së drejtës për jetë. Ndërsa në pikëpamjen e Konventës së Vjenës për marrëdhënie konsullore mund të themi se autoritetet turke, në praktikë, kanë demonstruar dëshirë të vërtetë për të zbuluar se çfarë ka ndodhur me Khashoggin, megjithëse kjo dëshirë është zbutur në ndërkohë në mënyrë të pashmangshme nga politike. Për të hetuar në mënyrë efektive vrasjen e Khashoggit duke i respektuar privilegjet dhe imunitetet konsullore, nuk kishte nevojë për miratim dhe autorizim nga Arabia Saudite.

3.2 Shkelja e Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore në rastin e Khashoggit

Në Konventën e Vjenës për Marrëdhënie Diplomatike ashtu edhe në Konventën e Vjenës për Marrëdhënie Konsullore janë të cekura në menyrë të qartë rregullat dhe aktivitetet që mund të zhvillohën brenda Ambasadës dhe Konsullatës. Pas vrasjës së Khashoggit, Kryesuesja asaj kohë e Politikës së Jashtme të BE-së Frederica Mogherini ka thënë për rastin e Khashoggit se është shkelje tronditëse e Neni 55 të Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore.

Mirëpo nuk është vetëm Neni 55 i Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore që duhet të shikohet. Gjithashtu duhet të shikohen edhe nenet si në vijim:

Neni 31 - *Paprekshmëria e hapësirës konsullore*

1. Hapërat konsullore janë të paprekshme në masën e parashikuar sipas këtij neni.
2. Autoritetet e Shtetit pritës nuk do të hyjnë në atë pjesë të hapësirave konsullore që përdoren ekskluzivisht për qëllime të punës konsullore, përveç me pëlqimin e shefit të konzullatës ose të emëruarit të tij ose të shefit të misioni diplomatik të Shtetit dërgues. Pëlqimi i shefit të konzullatës mund të merret, megjithatë, në rast zjarri ose katastrofe tjetër që kërkon veprim të shpejtë mbrojtës.
3. Subjekt i dispozitave të paragrafit 2 të këtij neni, Shteti pritës ka një detyrë të veçantë për të marrë të gjitha hapat e duhur për të mbrojtur hapësirën konsullore nga çdo ndërhyrje ose dëmtim dhe për të parandaluar çdo prishje të paqes së pozitës konsullore ose dëmtim të dinjitetit të tij.
4. Hapësira konsullore, pajisjet e tyre, pasuria e konzullatës dhe mjetet e tij të transportit do të jenë të imunizuara nga çdo formë e kërkesës për qëllime të mbrojtjes kombëtare ose shërbimeve publike. Nëse shpronësimi është i nevojshëm për qëllime të tilla, të gjithë hapat e mundshëm duhet të ndërmerren për të shmangur pengimin e kryerjes së funksioneve konsullore dhe kompensimi i shpejtë, i duhur dhe efektiv do t'i paguhet Shtetit dërgues.

Neni 41 - Paprekshmëria personale e zyrtarëve konsullorë

1. Zyrtarët konsullorë nuk janë të detyruar të arrestohen apo ndalohen në pritje të gjykimit, përveç në rastin e një krimi të rëndë dhe në bazë të një vendimi nga autoriteti kompetent gjyqësor.
2. Me përjashtim të rastit të specifikuar në paragrafin 1 të këtij neni, zyrtarët konsullorë nuk do të dërgohen në burg ose do të jenë përgjegjës për ndonjë formë tjetër të kufizimit të lirisë së tyre personale, përveç ekzekutimit të një vendimi gjyqësor me efekt përfundimtar.
3. Nëse fillohet procedimi penal kundër një zyrtari konsullor, ai duhet të paraqitet para autoriteteve kompetente. Sidoqoftë, procedimet do të zhvillohen me respektimin e tij për shkak të pozitës së tij zyrtare dhe, përveç në rastin e specifikuar në paragrafin 1 të këtij neni, në një mënyrë që do të pengojë ushtrimin e funksioneve konsullore sa më pak të jetë e mundur. Kur, në rrethanat e përmendura në paragrafin 1 të këtij neni, është bërë e nevojshme ndalimi i një zyrtari konsullor, procedimi kundër tij do të fillohet me minimumin e vonësës.

Neni 43 - Imuniteti nga juridiksioni

1. Zyrtarët konsullorë dhe punonjësit konsullorë nuk do të jenë të nënshtuar për juridiksionin e autoriteteve gjyqësore ose administrative të Shtetit pritës në lidhje me veprimet e kryera gjatë ushtrimit të funksioneve konsullore.
2. Megjithatë, dispozitat e paragrafit 1 të këtij neni nuk do të zbatohen as në lidhje me një padi civile:
 - (a) që del nga një kontratë e lidhur nga një zyrtar konsullor ose një punonjës konsullor në të cilin ai nuk ka kontraktuar shprehimisht ose nënkuptuar si agjent i shtetit dërgues; ose
 - (b) nga pala e tretë për dëmet që vijnë nga një aksident në shtetin pritës të shkaktuar nga një automjet, anije ose avion.

Neni 44 - Përgjegjësia për të dhënë prova

1. Anëtarët e një posti konsullor mund të thirren të marrin pjesë si dëshmitarë gjatë procedurave gjyqësore ose administrative. Një punonjës konsullor ose një anëtar i personelit të shërbimit nuk do të refuzojë të japë dëshmi, përveç në rastet e përmendura në paragrafin 3 të këtij neni. Nëse një zyrtar konsullor duhet të refuzojë ta bëjë këtë, asnjë masë shtrënguese ose dënim nuk mund të zbatohet ndaj tij.
2. Autoriteti që kërkon provat e një zyrtari konsullor do të shmangë ndërhyrjen në kryerjen e funksioneve të tij. Sipas mundësisë, mund të marrë prova të tilla në vendbanimin e tij ose në pozitën konsullore ose nga ai të pranohët një deklaratë me shkrim.
3. Anëtarët e një posti konsullor nuk kanë asnjë detyrim të japin dëshmi në lidhje me çështjet që lidhen me ushtrimin e funksioneve të tyre ose të prodhojnë korrespondencë zyrtare dhe dokumente në lidhje me to. Ata gjithashtu kanë të drejtë të refuzojnë të japin dëshmi si dëshmitarë ekspertë në lidhje me ligjin e Shtetit dërgues.

Neni 55 - Respekt për ligjet dhe rregulloret e Shtetit pritës

1. Pa paragjykuar privilegjet dhe imunitetet e tyre, është detyra e të gjithë personave që gëzojnë privilegje dhe imunitete të tilla të respektojnë ligjet dhe rregulloret e Shtetit pritës. Ata gjithashtu kanë për detyrë të mos ndërhyjnë në punët e brendshme të shtetit.
2. Hapësira konsullore nuk do të përdoret në asnjë mënyrë të papajtueshme me ushtrimin e funksioneve konsullore.
3. Dispozitat e paragrafit 2 të këtij neni nuk përjashtojnë mundësinë e instalimit të zyrave të institucioneve ose agjencive të tjera në një pjesë të ndërtesës në të cilën ndodhen ambientet konsullore, me kusht që hapësira që u janë caktuar atyre të jenë të ndara nga ato të përdorura nga konsullata. Në atë rast, zyrat e përmendura nuk do të konsiderohen, për qëllime të kësaj Konvente, të jenë pjesë e hapësirës konsullore.

Nenet të tjerë të Konventës së Vjenës për Marrëdhënie Konsullore që janë diskutabile apo nuk kanë të bëjnë me shkeljen e Konventës janë:

Neni 27 (1) - *Mbrojtja e hapësirës konsullore dhe arkivave dhe e interesat e shtetit dërgues në rrethana të jashtëzakonshme*

1. Në rast të përkeqësimit të marrëdhënieve konsullore midis dy shteteve:

- (a) shteti pritës do të respektojë dhe mbrojë hapësirën konsullore, edhe në rast konflikti të armatosur, së bashku me pronën e postës konsullore dhe arkivat konsullore;
- (b) shteti dërgues mund t'i besojë kujdestarinë e hapësirës konsullore, së bashku me pronën që përmbahet në të dhe arkivat konsullore, një shteti të tretë të pranueshëm nga shteti pritës;
- (c) shteti dërgues mund t'i besojë mbrojtjen e interesave të tij dhe të shtetasve të tij një shteti të tretë të pranueshëm nga shteti pritës.

Neni 30 (1) – *Akomodimi*

1. Shteti pritës ose do të lehtësojë blerjen në territorin e tij, në përputhje me ligjet dhe rregulloret e tij, nga shteti dërgues i lokaleve të nevojshme për postin e tij konsullor ose do ta ndihmojë këtë të fundit në marrjen e akomodimit në ndonjë mënyrë tjetër.

KAPITULLI IV - PËRFUNDIMI

Vrasja e gazetarit Jamal Khashoggi në Konsullatën e Arabisë Saudite e ka trondit botë për shumë arsye. Njëra nga ato është menyra e vrasjes përfshirë këtu të gjitha rrethana ndërsa arsyeja tjetër është vendnodhja e vrasjes e që në këtë rast është Konsullata e cila sipas të drejtave ndërkombëtare gëzon mbrojtje të veçantë. Ky rast është diskutuar në qarqe të ndryshme e veçanërisht në atë diplomatike ku janë ngritur pyetje të shumta lidhur me shkeljet e ligjeve ndërkombëtare.

Kur flasim për këtë pikëpamje, mund të themi ashtu siç është cekur edhe në kapitullin e fundit, Konventa e Vjenës për Marrëdhnie Konsullore në rastin e Khashoggit është shkelur në menyrë tronditëse dhe shkelja kryesore e kësaj konvente konsiderohet të jetë neni 55 (pika 2).

Nga 2 tetor 2018 deri më tani, rrethanat dhe hetimet e zhvilluara na dëshmojnë se Konventa e Vjenës për Marrëdhnie Konsullore në rastin e Khashoggit është shkelur si në vijim:

- Neni 31- Paprekshmëria e hapësirës konsullore
- Neni 41 - Paprekshmëria personale e zyrtarëve konsullorë
- Neni 43 - Imuniteti nga juridiksioni
- Neni 44 - Përgjegjësia për të dhënë prova
- Neni 55 - Respekt për ligjet dhe rregulloret e Shtetit pritës

Ndërsa nenet të tjera të Konventës që janë diskutabile se a janë shkelur apo nuk janë shkelur janë:

- Neni 27 - Mbrojtja e hapësirës konsullore dhe arkivave dhe e interesat e shtetit dërgues në rrethana të jashtëzakonshme
- Neni 30 – Akomodimi

Summa summarum, vrasja e Khashoggit është rast i cili konsiderohet si krim ndërkombëtar, i cili ka një sërë shkeljesh të së drejtës ndërkombëtare siç është shkelja e një të drejte themelore të njeriut, respektivisht e drejta për jetën, Konventa e Vjenës për Marrëdhëniet Konsullore dhe protokolli i Minesotës. Këto shkelje kanë krijuar përçarje në aspektin e marrëdhënieve ndërkombëtare, veçanërisht në mes të Arabisë Saudite, Turqisë dhe Shteteve të Bashkuara.

Arabia Saudite në përgjithësi ka bërë shkelje e territorit sovran të Turqisë duke urdhëruar për vrasjen në territorin e Turqisë. Arabia Saudite mund të përshkruajë rregulla për të rregulluar sjelljen e shtetasve të saj jashtë vendit nën parimin e mirënjohur të kombësisë në të drejtën ndërkombëtare, por nuk mund të zbatojë ligjet ose politikat e veta në territorin e huaj. Gjithashtu, Arabia Saudite ka shkelur nenin 2 (4) të Kartës së OKB-së e cila e ndalon përdorimin e forcës nga Shtetet Anëtare. Vrasja e Khashoggi në Turqi gjithashtu ka shkelur rregullat themelore të ligjit konsullor, ku ambientet konsullore duhet të përdoren vetëm për qëllime zyrtare. Zyrtarët konsullorë janë të detyruar të respektojnë ligjet dhe rregulloret e brendshme të shtetit pritës. Në rastin aktual, të gjitha këto ligje ndërkombëtare u shkelën nga Arabia Saudite së bashku me shkeljen e territorit sovran të Turqisë.

Më 7 shtator 2020, Gjykata Penale e Riadit i ndryshoi dënimet me vdekje të pesë personave të akuzuar me njëzet vjet burgim pasi familja Khashoggi i fali ata, për të kursyer dënimin me vdekje. Gjykata gjithashtu dënoi një person tjetër me dhjetë vjet burgim dhe dy të tjerë me nga shtatë vite burgim. Por, këto aktgjykimet nuk kanë legjitimitet ligjor dhe moral pasi që në vendimet e cekura, zyrtarët qeveritar të cilëve iu dha drita jeshile për vrasje nuk ishin pjesë e gjyimit përfundimtar.

Në fund të muajit Shkurt 2021, Administrata Biden e Shteteve të Bashkuara të Amrikës e ka prezantuar raportin e shumë pritur të CIAs lidhur me vrasjen e Jamal Khashoggit. Në këtë raport Princi i Kurorës Saudite Mohammed bin Salman është i akuzuar për implikimin e drejtpërdrejt. Mirëpo, nuk ka pritshmeri që do të ndërmirrën ndo një hap ligjor kundër Princit të Kurorës apo Arabisë Saudite përveç "Khashoggi Ban" i cili është paralajmeruar nga SHBA. "Khashoggi Ban", një politikë e re për kufizimin e vizave në përputhje me nenin 212 (a) (3) (C) të Aktit të Emigracionit dhe Kombësisë⁶¹. Agnes Callamard, raportuesja Speciale e OKB-së e cila e udhëhoqi hetimin për vrasjen e Khashoggit, ka deklaruar për Geneva News Conference⁶² se "...është jashtëzakonisht problematike, nëse jo e rrezikshme, të pranosh fajësinë e dikujt dhe

⁶¹ <https://www.state.gov/accountability-for-the-murder-of-jamal-khashoggi/> (datë 12.04.2021)

⁶² <https://www.thehindu.com/news/international/us-failure-to-sanction-mbs-for-khashoggi-killing-dangerous-un-expert/article33966351.ece> (datë 12.04.2021)

pastaj t'i thuash dikujt' por ne nuk do të bëjmë asgjë, të lutem vazhdo sikur nuk kemi thënë asgjë....Kjo për mua është një veprim jashtëzakonisht i rrezikshëm nga ana e SHBA-së⁶³."

Në anën tjetër, Ambasadori i Arabisë Sauditë pran Kombeve të Bashkuara Abdallah al-Mouallimi kishte shkruar ndër të tjerash me 1 Mars 2021, pra pas publikimit të raportit të CIAs, në twitterin e tij "...Rasti i mbyllur! Le të vazhdojmë të gjithë përpara për të trajtuar punën serioze të çështjeve botërore!!⁶⁴". Pas kësaj, nuk pati as një reagim nga komuniteti ndërkombëtar, politik e diplomatic dhe kjo "urdhëresë" e Arabisë Saudite vazhdoi në heshtje gjë që jep sinjal se ky rast është në mbyllje e sipër.

Komuniteti ndërkombëtar dhe diplomatik ka dështuar në parandalimin e krimit, respektimin e të drejtës ndërkombetare dhe dënimin e shkeljeve të tilla siç është rasti Khashoggi ku hapërat konsullore dhe imuniteti konsullor u përdor për kryerjen e krimit të rëndë.

⁶³ <https://www.thehindu.com/news/international/us-failure-to-sanction-mbs-for-khashoggi-killing-dangerous-un-expert/article33966351.ece> (datë 12.04.2021)

⁶⁴ <https://twitter.com/amouallimi/status/1366453121178886152?s=20> (datë 12.04.2021)

8. BIBLIOGRAFIA

1. ABC Net News. (11 tetor 2018). Jamal Khashoggi: What did he do to upset Saudi Arabia? Gjetur në <https://www.abc.net.au/news/2018-10-11/how-did-jamal-khashoggi-upset-saudi-arabia/10363882>
2. AL Arabiya. (30 Janar 2019). Saudi king presented with final corruption crackdown report, \$107 bln recovered. Gjetur në <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2019/01/30/Saudi-king-presented-with-final-corruption-crackdown-report-107-bln-recovered.html>
3. AL- Arabya. 13 Tetor 2018. One single truth about Jamal Khashoggi case remains amid media rumors. Gjetur në <https://english.alarabiya.net/features/2018/10/13/One-single-truth-about-Jamal-Khashoggi-case-remains-amid-media-lies>
4. Al Jazeera. 8 Shkurt 2019. MBS had threatened to use 'a bullet' on Jamal Khashoggi: Report. Gjetur në <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/8/mbs-had-threatened-to-use-a-bullet-on-jamal-khashoggi-report>
5. Al Jazeera English. (19 mars 2018). Saudi crown prince: Iran's supreme leader is 'very much like Hitler'. Gjetur në https://www.youtube.com/watch?v=OLGkwehfi_I
6. Al Jazeera. (4 Qershor 2018). The Naksa: How Israel occupied the whole of Palestine in 1967. Gjetur në <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/50-years-israeli-occupation-longest-modern-history-170604111317533.html>
7. Al Jazeera English. (11 Shtator 2019). Audio transcripts of Jamal Khashoggi's murder revealed. Gjetur në <https://www.youtube.com/watch?v=zkJmngOJpcE>
8. Al Jazeera. (31 Janar 2019). Saudi Arabia: Corruption crackdown 'ends with \$106bn recovered'. Gjetur në <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/saudi-arabia-corruption-crackdown-ends-106bn-recovered-190131062458260.html>
9. Al Jazeera. (13 Janar 2020). Saudi Arabia executed 184 people in 2019: Rights group. Gjetur në

<https://www.aljazeera.com/news/2020/01/saudi-arabia-executed-184-people-2019-rights-group-200113135624530.html>

10. Al Jazeera. (9 Mars 2020). Mohammed bin Salman: The dark side of Saudi Arabia's crown prince. Gjetur në <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/mohammed-bin-salman-dark-side-saudi-arabia-crown-prince-181015123719153.html>
11. AL Jazeera. (10 Shtator 2020). 'It was theatre': Agnes Callamard on the Khashoggi murder trial. Gjetur në <https://www.aljazeera.com/features/2020/9/10/it-was-theatre-agnes-callamard-on-the-khashoggi-murder-trial>
12. Amnesty International. (20 nentor 2018). Saudi Arabia: Reports of torture and sexual harassment of detained activists. Gjetur në <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/11/saudi-arabia-reports-of-torture-and-sexual-harassment-of-detained-activists/>
13. Amnesty International. (12 Prill 2018). The Death Penalty in 2017: Facts and Figures. Gjetur në <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/04/death-penalty-facts-and-figures-2017/>
14. Amnesty International. (23 Prill 2019). Saudi Arabia: 37 put to death in shocking execution spree. Gjetur në <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/04/saudi-arabia-37-put-to-death-in-shocking-execution-spreed/>
15. AP News. (23 tetor 2018). AP Explains: Diplomatic immunity and the Khashoggi case. Gjetur në <https://apnews.com/article/ee1655f119f14228b0e8b6fbeat01866#:~:text=EU%20foreign%20policy%20chief%20Federica,the%20exercise%20of%20consular%20functions.%E2%80%9D>
16. Arab Charter on Human Rights, 15 Mars 2008.
17. BBC News. 19 Tetor 2018. Jamal Khashoggi: Who's who in alleged Saudi 'hit squad'. Gjetur në <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45906396>
18. BBC News. (29 Shtator 2019). The secret tapes of Jamal Khashoggi's murder. Gjetur në <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49826905>
19. BBC News. (23 Dhejtor 2019). Jamal Khashoggi: Saudis sentence five to death for journalist's murder. Gjetur në <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50890633>

20. BBC News. (2 Korrik 2020). Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death. Gjetur në <https://www.bbc.com/news/world-europe-45812399#:~:text=On%20%20October%202018%2C%20Jamal,remains%2C%20and%20who%20was%20responsible.>
21. BBC News. (7 Shtator 2020). Jamal Khashoggi murder: Saudi court commutes death sentences. Gjetur në <https://www.bbc.com/news/world-europe-54061597>
22. Business Insider. 25 Tetor 2018. CIA director reportedly heard the audio of Khashoggi's killing in Saudi Arabia's consulate. Gjetur në <https://www.businessinsider.com/khashoggi-killed-audio-cia-gina-haspel-2018-10>
23. Business Insider, 21 Nëntor 2018. Jamal Khashoggi was barred from writing in Saudi Arabia after he criticized Trump, then left his native country. Gjetur në <https://www.businessinsider.com/why-jamal-khashoggi-left-saudi-arabia-writing-ban-2018-10>
24. CBC Canada. (19 Mars 2019). Canada's arms deal with Saudi Arabia includes "heavy assault" vehicles. Gjetur në <https://www.cbc.ca/news/politics/canada-saudi-arms-deal-1.4579772>
25. CBS News. (19 Mars 2018). Saudi Arabia's heir to the throne talks to 60 minutes. Gjetur në <https://www.cbsnews.com/news/saudi-crown-prince-talks-to-60-minutes/>
26. CBS News. 19 Qershor 2019. U.N. investigator says Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman should be investigated over Jamal Khashoggi killing. Gjetur në <https://www.cbsnews.com/news/jamal-khashoggi-killing-saudi-arabia-un-crown-prince-mohammed-bin-salman-2019-06-19/>
27. CNN Politics. 19 Nëntor 2018. Trump says he declined to listen to recording of 'vicious' Khashoggi killing. Gjetur në
28. <https://edition.cnn.com/2018/11/18/politics/donald-trump-jamal-khashoggi-tape/index.html>
29. Center for Strategic and international studies. (22 tetor 2018). The Implications of Khashoggi's Death for Saudi Arabia. Gjetur në <https://www.csis.org/analysis/implications-khashoggis-death-saudi-arabia>

30. CNN World. (7 Gusht 2018). Saudi Arabia state airline cancels flights to Canada amid growing dispute. Gjetur në <https://edition.cnn.com/2018/08/07/middleeast/saudi-arabia-canada-intl/index.html>
31. Daily mail Online. (15 mars 2018). Saudi's 'liberal' Crown Prince has 'HIDDEN his mother from his father King Salman for two years because he fears she opposes his power grab plan'. Gjetur në <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5504897/Saudi-Crown-Prince-HIDDEN-mother-King-Salman-2-years.html>
32. Daily Sabah. 19 Dhjetor 2018. New footage shows Saudi hit squad entering Istanbul consulate where Khashoggi was killed. Gjetur në <https://www.dailysabah.com/investigations/2018/12/19/new-footage-shows-saudi-hit-squad-entering-istanbul-consulate-where-khashoggi-was-killed>
33. European Magnitsky Act, 7 Dhjetor 2020, Bashkimi Evropian.
34. Global News Canada. 13 Tetor 2018. Missing Saudi journalist Jamal Khashoggi's ties to Osama bin Laden explained. Gjetur në <https://globalnews.ca/news/4545784/jamal-khashoggi-osama-bin-laden/>
35. Hurriyet Daily News. 07 Dhjetor 2018. Turkey's intel chief informs US senators on Khashoggi murder Gjetur në <https://www.hurriyetdailynews.com/turkeys-intel-chief-informs-us-senators-on-khashoggi-murder-139544>
36. Human Rights Watch. (21 Gusht 2014). Saudi Arabia: Surge in Executions. Gjetur në <https://www.hrw.org/news/2014/08/21/saudi-arabia-surge-executions>
37. Middle East Monitor. (21 Qershor 2019). UN: Lebanon's Hariri was tortured in Saudi Arabia. Gjetur në <https://www.middleeastmonitor.com/20190621-un-lebanons-hariri-was-tortured-in-saudi-arabia/>
38. Middle East Monitor. (1 Tetor 2019). Saudi journalist Jamal Khashoggi tells BBC: 'The Oslo Accords are dead'. Gjetur në <https://www.middleeastmonitor.com/20181001-saudi-journalist-jamal-khashoggi-tell-bbc-the-oslo-accords-are-dead/>
39. Middle East Eye. (14 Prill 2020). Saudi Arabia has carried out 800 executions under King Salman: Report. Gjetur në <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-executions-under-king-salman-reprieve-report>

40. Ministry of Education of Saudi Arabia. Saudi Arabian Cultural Bureau in Canada. Gjetur në <https://www.saudibureau.org/en/inside.php?ID=24>
41. NBC News. (15 Mars 2018). U.S. officials: Saudi crown prince has hidden his mother from his father, the king. Gjetur në <https://www.nbcnews.com/news/world/u-s-officials-saudi-crown-prince-has-hidden-his-mother-n847391>
42. Newsweek. (11 Gusht 2017). What Just Happened in Saudi Arabia? The Weekend Purge Explained. Gjetur në <https://www.newsweek.com/what-just-happened-saudi-arabia-weekend-purge-explained-705617>
43. Observer. 10 tetor 2018. NSA: White House Knew Jamal Khashoggi Was In Danger. Why Didn't They Protect Him?. Gjetur në <https://observer.com/2018/10/nsa-source-white-house-knew-jamal-khashoggi-danger/>
44. PBSO News Hour. (19 tetor 2018). Why did Saudi Arabia want to silence Jamal Khashoggi? Gjetur në <https://www.pbs.org/newshour/world/why-did-saudi-arabia-want-to-silence-jamal-khashoggi>
45. Reuters. (2 nentor 2018). Erdogan adviser said Khashoggi's body was dismembered and dissolved: newspaper. Gjetur në <https://www.reuters.com/article/us-saudi-khashoggi-turkey/erdogan-adviser-said-khashoggis-body-was-dismembered-and-dissolved-newspaper-idUSKCN1N7179>
46. Reuters. 20 Tetor 2020. Khashoggi fiancée says he told her previously to call Erdogan adviser Gjetur në <https://www.reuters.com/article/instant-article/idINI7N1X500J>
47. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigaiton into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi. 19 Qershor 2019. Këshilli për të Drejtat e Njeriut.
48. Rugman, Johnata. The killing in the consulate. Investigating the life and death of Jamal Khashoggi. Simon & Schuster, London, 2019.
49. The Guardian. (23 Dhejtor 2019). Jamal Khashoggi murder: timeline of key events. Gjetur në. <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/23/jamal-khashoggi-timeline-of-key-events>

50. The Independent. (1 Janar 2016). Saudi Arabia ends 2015 with one final execution. Gjetur në <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-ends-2015-with-one-final-execution-a6793506.html>
51. The Minnesota Protocol. The Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). OHCHR publications. Gjetur në <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>
52. The New Arab. (12 Nëntor 2017). How Saudi Arabia turned Lebanon's Hariri from prime minister to 'prisoner'. Gjetur në <https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2017/11/12/how-saudi-turned-lebanons-hariri-from-pm-to-prisoner>
53. The New York Times. (4 November 2017). Saudi Arabia Arrests 11 Princes, Including Billionaire Alwaleed bin Talal. Gjetur në <https://www.nytimes.com/2017/11/04/world/middleeast/saudi-arabia-waleed-bin-talal.html>
54. The New York Times. (15 mars 2018). Saudi Crown Prince Likens Iran's Supreme Leader to Hitler. Gjetur në <https://www.nytimes.com/2018/03/15/world/middleeast/mohammed-bin-salman-iran-hitler.html>
55. The New York Times. (17 Mars 2019). It Wasn't Just Khashoggi: A Saudi Prince's Brutal Drive to Crush Dissent. Gjetur në <https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/middleeast/khashoggi-crown-prince-saudi.html>
56. The Sun. (23 Tetor 2018). JOURNALIST'S BODY FOUND: Jamal Khashoggi's 'body parts and disfigured face found in Saudi consul's garden' as his son stares down Crown Prince. Gjetur në <https://www.thesun.co.uk/news/7559690/jamal-khashoggi-body-parts-disfigured-face-found-saudi-consulate-istanbul-garden-2/>
57. The Washington Post. (13 Nëntor 2017). Opinion: Saudi Arabia is creating a total mess in Lebanon. Gjetur në <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/11/13/saudi-arabia-is-creating-a-total-mess-in-lebanon/>
58. The Washington Post. (3 Prill 2018). Opinion: By blaming 1979 for Saudi Arabia's problems, the crown prince is peddling revisionist history. Gjetur në

<https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/04/03/by-blaming-1979-for-saudi-arabias-problems-the-crown-prince-is-peddling-revisionist-history/>

59. The Washington Post. How Saudi agents plotted to dismember Jamal Khashoggi and other chilling takeaways from a U.N. investigation. Gjetur në <https://www.washingtonpost.com/world/2019/06/19/five-takeaways-new-un-report-jamal-khashoggis-killing/>
60. The Washington Post. (7 Gusht 2018). Opinion: Saudi Arabia cannot afford to pick fights with Canada. Gjetur në <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/08/07/saudi-arabia-cannot-afford-to-pick-fights-with-canada/>
61. The Washington Post. (2 Nentor 2018). Opinion: Recep Tayyip Erdogan: Saudi Arabia still has many questions to answer about Jamal Khashoggi's killing. Gjetur në <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/11/02/recep-tayyip-erdogan-saudi-arabia-still-has-many-questions-to-answer-about-jamal-khashoggis-killing/>
62. The Wall Street Journal. 1 Dhjetor 2018. CIA Intercepts Underpin Assessment Saudi Crown Prince Targeted Khashoggi. Gjetur në <https://www.wsj.com/articles/cia-intercepts-underpin-assessment-saudi-crown-prince-targeted-khashoggi-1543640460>
63. TRT World. 31 Tetor 2018. 'Jamal Khashoggi was strangled and dismembered'. Gjetur në
64. <https://www.trtworld.com/turkey/jamal-khashoggi-was-strangled-and-dismembered-21278>
65. The Guardian. 18 Tetor 2018. Turkey extends Jamal Khashoggi search to Saudi consul's residence - in pictures. Gjetur në <https://www.theguardian.com/world/gallery/2018/oct/18/jamal-khashoggi-search-saudi-consul-residence-istanbul-turkey-in-pictures>
66. The New York Times. 10 Tetor 2018. Khashoggi's Disappearance Puts Kushner's Bet on Saudi Crown Prince at Risk. Gjetur në <https://www.nytimes.com/2018/10/10/us/politics/jamal-khashoggi-disappearance-kushner.html>
67. The Washington Post. 8 Netor 2018. Opinion: Recep Tayyip Erdogan: Saudi Arabia still has many questions to answer about Jamal Khashoggi's killing. Gjetur në

<https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/11/02/recep-tayyip-erdogan-saudi-arabia-still-has-many-questions-to-answer-about-jamal-khashoggis-killing/>

68. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Preliminary observations of the human rights inquiry into the killing of Mr. Kashoggi following the country visit to Turkey. Gjetur në <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143>
69. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Inquiry into the killing of Mr. Jamal Kashoggi. Gjetur në <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Executions/Pages/Inquiry.aspx>
70. USA today. (5 Nentor 2017). Saudi prince behind sweep of arrests is known as young and brash, but has Trump's ear. Gjetur në <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/11/05/saudi-prince-behind-sweep-arrests-known-young-and-brash-but-has-trumps-ear/833796001/>
71. Vienna Convention on Consular Relations, 1963. United Nations. Vienna.